MİR CƏLAL PAŞAYEV

ZİYARƏTƏ ÇEVRİLMİŞ ÜNVANLAR

II HİSSƏ

BAKI - 2013

Müəllif və tərtibatçı:

Nüşabə Şamilqızı
Nataliya Şneyder

Redaktor:

Ləman Əliyeva

"Ziyarətə çevrilmiş ünvanlar"

“Mən elə bir ailədə doğulub böyümüşəm ki, orada qohumluq əlaqələri və ailə dəyərləri sarsılmaz olub və indi də belədir. Mənim babam Mir Cəlal Paşayevin ailəsi Azərbaycanda yaxşı tanınmış, ədəbiyyatda, jurnalistikada, habelə ölkənin ictimai həyatında iz qoymuşdur. Belə bir ailədə doğulmaq mənim üçün xoşbəxtlikdir”.

Mehriban Əliyeva

*"Zəmanəmdə tərəfimdən xəlq olunmuş
ən görkəmli əsər - mənim ailəmdir".*

Mir Cəlal Paşayev

XX əsr bəşəriyyətə çox görkəmli elm və mədəniyyət xadimləri, dahi şəxsiyyətlər bəxş etmişdir. Bu gün biz fəxrlə deyə bilərik ki, dahi şəxsiyyətlərin və böyük insanların yaradıcılığı ilə tarixi salnamələrin yaradıldığı qüdrətli bir dövlətin vətəndaşıyıq. Ölməz sənətkar, görkəmli alim, yazıçı və pedaqoq, XX əsr Azərbaycan elminin, ədəbiyyatının, təhsilinin inkişafında misilsiz xidmətlər göstərmiş Mir Cəlal Paşayev məhz belə şəxsiyyətlər sırasında önəmli yer tutur.

Şübhəsizdir ki, Azərbaycan ədəbiyyatının təşəkkülündə və inkişafında Mir Cəlal Paşayevin xidmətləri da-

nılmazdır. O, yaradıcılığa erkən yaşlarda başlamış, öz istedadı və əməyi sayəsində görkəmli yazıçı, ədəbiyyatşünas-alim və fəal ictimai xadim dərəcəsinə qədər yüksəlmişdir. Onun əsərlərində xalqın müasir həyatının canlı lövhələri, sadə əmək adamının mənəvi-əxlaqi sifətləri, arzu və düşüncələri ilə yanaşı, müasir cəmiyyətdə baş verən mühüm hadisələr, dövrün əsas meyilləri öz parlaq təcəssümünü tapmışdır. Ona görə də Mir Cəlal Paşayevin əsərləri ölkəmizin hüdudlarından kənarda da milyonlarla qədirbilən oxucuların ürəyinə yol tapmış, əxlaqi cəhətdən daha da zənginləşməsinə kömək etmiş, sevinc mənbəyinə çevrilmişdir. Mir Cəlal Paşayevin idrakı, maraq dairəsi geniş, çoxşaxəli və zəngin olmuşdur. Coşqun dəryanın şahə qalxan, bir-birinə bənzəri olmayan əzəmətli dalğaları kimi onun yarım əsr müddətində yaratdığı əsərlərini də bütövlükdə, bir baxımda təsəvvür etmək çətindir.

Söz ustası, nasir bütün həyatını ədəbi, elmi və ictimai-pedaqoji fəaliyyətə həsr etmişdir. O, ölməz nəsr əsərləri, elmi dəyərini itirməyən monoqrafiyalar yaratmış, yeni ədəbiyyatşünas və pedaqoji kadrlar yetişdirmiş, daima doğma xalqının milli-mənəvi yüksəlişinə çalışmışdır.

Görkəmli xadim Mir Cəlal Paşayevin ömür yoluna və çoxşaxəli elmi-ictimai fəaliyyətinə nəzər saldığımız zaman bu dahi şəxsiyyətlə fəxr etməmək mümkün deyil.

Mir Cəlal Əli oğlu Paşayev 1908-ci il aprel ayının 26-da Cənubi Azərbaycanın Əndəbil kəndində dünyaya göz açmışdır. O, Əndəbil kəndinin ən möhtərəm və hörmətli sakini olan Mir Paşa bəyin nəvəsi idi. Atası Mir Əli Mir Əşrəfi mülkiyyət sahibi olduğundan böyük oğullarına – Mir Cəlalın özündən böyük dörd qardaşına Əndəbil kəndinin işlərini idarə etməyi tapşırmış, ən kiçik, beşinci oğlu Mir Cəlalı isə bu işlərdən uzaqlaşdırıb təhsil

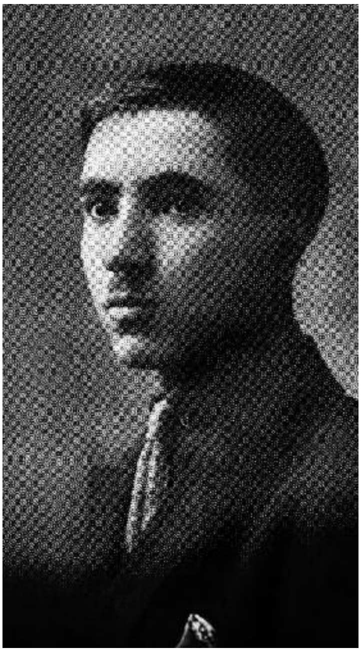

dalınca Şimali Azərbaycana, Gəncəyə gətirmişdi. 1918-ci ildə acı tale 10 yaşlı Mir Cəlalı erkən yaşlarında atasız qoydu. Vəfat etməmişdən bir qədər əvvəl Mir Əli böyük oğullarına kiçik Mir Cəlalı tapşıraraq demişdi: "Bu uşağı oxudun, onun mükəmməl təhsili olsun". Beləliklə, Mir Cəlal Gəncə şəhərində qalıb təhsilini davam etdirir, uşaqlıq və gənclik illərini burada keçirir.

Mir Əli öz oğlunu Gəncə şəhərinə doğma ana dilində təhsil almaq arzusu ilə gətirmişdi. Balaca Mir Cəlal atasının son arzusunu, istəyini həyata keçirməklə kifayətlənməyib, ümidləri doğruldaraq böyük yazıçı, alim və böyük insan adını qazandı. Buradan aydın görünür ki, Mir Cəlalın yaradıcılıq fəaliyyətində Gəncə mühitinin böyük rolu olmuşdur.

Mir Cəlal Tanrının mərhəməti sayəsində öz yolu ilə böyük inamla addımlaya bilmişdir. Bütün çətinliklərə baxmayaraq o, 1918–1919-cu illərdə xeyriyyə cəmiyyətinin köməyi ilə təhsilini davam etmişdir. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra 1924–28-ci illərdə Gəncə Darülmüəlliminə daxil olmuş, 1926–1927-ci illərdə Tələbə Təşkilatının, sonra isə Şəhər Tələbə Həmkarlar Təşkilatının sədri seçilmişdir. 1928-ci ildə Darülmüəllimi bitirib, Gədəbəy yeddiillik məktəbində müəllimlik edərək milli ədəbiyyatımızı, mədəniyyətimizi, zəngin keçmişimizi gənc nəslə aşılaya bilmişdir.

Görkəmli nasir, ədəbiyyatşünas, alim və pedaqoq Mir Cəlal Paşayev müasir Azərbaycan ədəbiyyatının bünövrəsini qoyanlardan biri olmuşdur. O, şərəfli ömrünün əlli ili müddətində bədii yaradıcılıq fəaliyyətində zirvələri fəth edərək zəngin ədəbi irs yaratmışdır. Belə ki, 1928-ci ildə bir yazıçı kimi yaradıcılıq fəaliyyətinə başlayan Mir Cəlal Paşayev, elə həmin ildə ilk tədqiqat əsərini yazmışdır. Onun ədəbiyyat nəzəriyyəsinə dair araşdırmaları, xüsusilə məşhur "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" dərsliyi Azərbaycanın zəngin ədəbiyyat tarixində mühüm yer tutmuşdur. Ədibin "Klassik irs və müasirlərimiz"ə dair məqalələri, monoqrafik tədqiqatları, "Azərbaycanda ədəbi məktəblər" mövzusunda yazdığı doktorluq dissertasiyası, "Füzuli sənətkarlığı", "Cəlil Məmmədquluzadə realizmi haqqında" və sair əsərləri daima xalqın ruhunu və zövqünü qidalandırmış, saf mənəvi aləmi, aydın məfkurəni, sabaha dərin inamı, hər cür şərə odlu nifrəti təcəssüm etmişdir.

Ədəbi yaradıcılıqla yanaşı elmi fəaliyyətini müvəffəqiyyətlə davam etməkdə israrlı olan Mir Cəlal Paşayev 1929-1930-cu illər ərzində 1 №-li Gəncə şəhər məktəbində direktor vəzifəsində fəaliyyətindən sonra 1930-cu ildə Kazan Şərq Pedaqoji İnstitutunun Dil-ədəbiyyat fakültəsinə, 1932-ci ildə Bakıya qayıdaraq Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat İnstitutunun aspiranturasına daxil olmuşdur. "Kommunist", "Gənc işçi" qəzetlərində fəaliyyət göstərməklə "Sağlam yollarda" adlı ilk kitabını çapdan çıxarmışdır.

Eyni zamanda 1933-cü ildə o, SSRİ EA Zaqafqaziya filialının Azərbaycan şöbəsinin İctimai elmlər bölməsində kiçik elmi işçi vəzifəsində çalışmışdır.

1935-ci ildə aspiranturanı bitirdikdən sonra Umumittifaq Sovet Yazıçıları briqadasının tərkibində Ağ dəniz-

Mir Cəlal Gəncədə 1 nömrəli şəhər məktəbinin kollektivi ilə. 1929-cu il.

Baltik kanalında yaradıcılıq ezamiyyətində olmuşdur.

1936-1941-ci illər ərzində V.İ.Lenin adına APİ-də və S.M.Kirov adına ADU-da müəllimlik etmişdir. 1940-cı ildə "Füzulinin poetik xususiyyətləri" adlı əsərini müdafiə edərək filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. Mir Cəlal füzulişünaslıqda ilk dəfə olaraq dahi şairin yaradıcılığını müəyyən mövzular üzrə qruplaşdırmış və sonrakı tədqiqatçılar üçün bu mənada sanki sistemli bir kompozisiya yaratmışdır. "Başlanğıc" hissəsindən sonra gələn fəsillərin adlarına nəzər salaq: "Füzuli şeiri haqqında", "Qəzəllər haqqında", "Bədii dil xüsusiyyətləri", "Mənzərələr", "Şeir mədəniyyəti-texnika", "Bədii məntiq", "Lirika", "Bədii nəsr", "Rind və Zahid", "Nizami və Füzuli", "Ölməz məhəbbət dastanı", "Füzulidə alleqoriya", "Böyük mənəvi müasirimiz". "Füzuli sənətkarlığı" (kitabın sonradan təkmilləşdirilmiş nəşrinin adı belədir) monoqrafiyası həqiqətən də həm Azərbaycanda, həm də xaricdə (xüsusilə Türkiyədə) dahi şairə həsr edilən ən

sanballı əsərlərdən biri olmuşdur. Əsər yazılış tərzi etibarilə yalnız elmi mühakimələrdən ibarət deyildir. Burada dərin elmi mühakimələrlə yanaşı, hissi-emosional üslub tərzinin də öz yeri var və bu cəhət, monoqrafiyanın elmi sanbalını daha da artırır.

1944-1960-cı illər ərzində Mir Cəlal Paşayevin yorulmaz fəaliyyəti SSRİ EA Azərbaycan filialının Ədəbiyyat və Dil İnstitutunun Sovet ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri və S.M.Kirov adına ADU-nun Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasında dosent, 1948-ci ildə professor, 1961-ci ildə isə müdir vəzifəsində çalışması ilə davam etmişdir.

O, 1947-ci ildə "Azərbaycanda ədəbi məktəblər" əsərinə görə filologiya elmləri doktoru alimlik dərəcəsinə qədər yüksəlmişdir.

Mir Cəlal Paşayev ədəbiyyatımızın zənginləşməsi, gələcək nəslə aşılanması istiqamətində əvəzsiz xidmətlərinə görə dəfələrlə mükafatlara layiq görülmüşdür. Belə ki, "Qafqazın müdafiəsinə görə" və SSRİ Elmlər Akademiyasının 220 illiyi ilə əlaqədar olaraq "Əmək igidliyinə görə" medalları, "1941-1945-ci illərdə Böyük Vətən müharibəsində fədakar əməyinə görə" medalı (1946), anadan olmasının 50 illiyi ilə əlaqədar olaraq "Şərəf nişanı" ordeni və "Qabaqcıl maarif xadimi" nişanı (1958), "Qırmızı Əmək Bayrağı" ordeni (1967), Oktyabr İnqilabı ordeni (1978) ilə təltif edilmişdir. Həmçinin 1968-ci ildə Azərbaycan LKGİ MK-nın qərarı ilə "Bir gəncin manifesti" əsəri Respublika Lenin Komsomolu mükafatına, 1969-cu ildə Azərbaycan SSR "Əməkdar elm xadimi" adına layiq görülmüşdür.

Mir Cəlal Paşayev son dərəcə realist yazıçı olmuşdur. Bu gün belə onun əsərlərini oxuduqda təsvirlərin canlılığına və reallığına heyran qalmamaq mümkün deyil. Sanki həyat hadisələri, insanlar, heç yazıçı müdaxiləsi olmadan

birbaşa bədii əsərə köçürülüb. Amma belə deyil, Mir Cəlalın bədii nəsrindəki gerçəklik yazıçının bədii qüdrətiylə yaradılan gerçəklikdir.

Ədəbi aləmdə əvvəlcə şeir, sonra isə oçerk və hekayələri ilə tanınan Mir Cəlal Paşayev, az sonra istedadlı yazıçı kimi tanınmağa başlamışdır. 1928-ci ildə mətbuatda ilk şeirləri ("Dənizin cinayəti", "Ananın vəsiyyəti", "Müxbir") çap olunmuşdur. O, 1930–cu ildən etibarən hekayələr yazmağa başlamışdır. O dövrün "Şərq qadını", "Gənc işçi", "İnqilab və mədəniyyət", "Ədəbiyyat qəzeti" kimi nüfuzlu nəşrlərində "Həkim Cinayətov", "İfşa", "Mərkəz adamı", "Naxələf", "Bostan oğrusu", "Qüdrət nümayişi", "İstifadə", "Dəzgah qızı", "Heyrət"... hekayələrini çap etmişdir. 1932-ci ildə "Sağlam yollarda", 1935-ci ildə "Boy" adlı ilk oçerk və novella kitabları çap olunmuşdur. Ümumiyyətlə, indiyədək yazıçının 70-dən çox kitabı nəşr olunub.

"Dirilən adam" romanı 1935-ci ildə ayrıca kitab kimi nəşr olunmuşdur. Mir Cəlalın ilk irihəcmli əsəri olan "Dirilən adam" romanı dəfələrlə tənqidə məruz qalsa da, oxucular tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdır. Mir Cəlal bu romanda Azərbaycan kəndlisinin oyanmasını, artıq istismar aləti olmaq istəməyib öz hüququnu tələb etməsini, bunun üçün də inqilabi mübarizəyə qoşulmasını təsvir etmişdir. "Dirilən adam" romanında lətifə-anekdot səviyyəsində olan bir əhvalatı sosial roman səviyyəsinə qaldırmış, bir kəndin timsalında müxtəlif sinfi-siyasi qruplaşmaları, ictimai zümrələri real və təbii cizgilərlə canlandırmışdır. Məsələ onda deyil ki, öz sevimli ailəsindən didərgin düşüb bir parça çörək dalınca şəhərə işləməyə gələn Qədir sonralar bolşeviklərə qoşulur, məsələ ondadır ki, o ayılır, mənəvi ölülük ictimai diriliyə çevrilir.

Mir Cəlal və Püstə xanım. 1933-1934-cü illər.

Əlli illik yaradıcılıq fəaliyyəti dövründə görkəmli nasir Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində öz layiqli və şərəfli yerini tutmuşdur. Yazıçının yaratdığı əsərlər bütöv bir dövrün mənzərəsini əks etdirirdi. Azərbaycan ədəbiyyatının, bədii nəsrin ən gözəl nümunələrindən hesab olunan "Bir gəncin manifesti" romanı, ürəklərə yol tapan hekayələri yazıçının misilsiz xidmətlərinin bəhrəsi olmaqla yaddaşlara həkk olunmuşdur. Qəti əminliklə demək olar ki, təkcə "Bir gəncin manifesti" əsərinə görə Mir Cəlal klassik sənətkarlar sırasında dayanmaq haqqını qazanmışdır. Bu əsər çapdan çıxanda onun heç 30 yaşı belə yox idi. Milli ədəbiyyatımızın inciləri sırasında özünə yer alan, dəyişən zamanlarda belə təsir gücünü və əhəmiyyə-

tini itirməyən təkcə bir əsəri – “Bir gəncin manifesti”, müasirlərinin də dediyi kimi, Mir Cəlal Paşayevin roman yaradıcılığının zirvəsi hesab oluna bilər. Ziyalı alim, yazıçı, söz sənətkarının bu əsəri gənclər üçün əsl tərbiyə məktəbidir.

“Bir gəncin manifesti” romanı 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan zəhmətkeşlərinin qəhrəman mübarizəsinə həsr olunmuşdur. İlk dəfə 1937-39-cu illərdə hissə-hissə “Revolyusiya və kultura” jurnalında nəşr olunan bu əsər yazıçının şah əsəri hesab olunmaqla ədəbi zirvəyə doğru istiqamət yaratmış, müəllifə geniş auditoriya kütləsi qazandırmışdır. 1940-cı ildə “Uşaqgəncnəşr”də kitab halında kütləvi tirajla buraxılan bu əsər oxucu tələbatına görə sonrakı illərdə də dəfələrlə çap edilmişdir. İnqilabdan əvvəl sadə xalqın vətəndaş şüurunun formalaşmasını əks etdirən “Bir gəncin manifesti” bu gün də qəlbləri riqqətə gətirir. Roman doqquz dəfə müxtəlif illərdə ayrıca kitab halında nəşr olunmaqla yanaşı, müxtəlif ölkələrin oxucuları tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılandığından bir çox xarici dillərə tərcümə edilmişdir.

Şəksizdir ki, Böyük Vətən müharibəsində xalqın göstərdiyi misilsiz qəhrəmanlıq, dözümlülük və qələbə əzmi Azərbaycan bədii nəsrinin başlıca mövzulardan biri olmuşdur. Ağır müharibə şəraitində Mir Cəlal Paşayevin bədii yaradıcılığında bu operativliyi müşahidə etmək mümkündür. Belə ki, o, Vətənə olan sevgisindən ilhamlanaraq qələmə aldığı “Xalqın ürək sözü” (1941), “Vətən hekayələri” (1942), “İlyas” (1942), “İsrafil” (1942), “Vətən yaraları” (1943), “Vətən” (1944) və s. kitablarında, istərsə də dövri mətbuatda çap etdirdiyi hekayələrdə arxa və ön cəbhədə Azərbaycan xalqının faşizmə qarşı qəhrəmanlıq mübarizəsindən bəhs olunur. Azərbaycan xalqı-

Rza Quliyev, Mir Cəlal və Mirzə İbrahimov Uzaq Şərqdə hərbi hissədə. 1942-ci il.

nın dözümlülüyü, vətənə sədaqəti, qələbəyə inamı bu əsərlərin əsas məzmununu təşkil edir.

Böyük Vətən müharibəsindən əvvəlki dövrdə olduğu kimi, sonrakı dövrlərdə də Mir Cəlalın yaradıcılığı əsasən iki istiqamətdə inkişaf etmişdir. O, bir tərəfdən sovet ailələrinin xoşbəxt həyatını tərənnüm edir, o biri tərəfdən bu həyatın daha da gözəlləşməsinə mane olan köhnəliyə qarşı mübarizə aparırdı.

Daima sülh, asayiş, dinc, xoşbəxt həyat uğrunda mübarizə aparmağa çalışan, xalqın sevimlisi olan görkəmli nasir Mir Cəlal Paşayev böyük qələbə ilə nəticələnən ikinci dünya müharibəsindən sonrakı illərdə insanların qəlbində yaranan sevinc hislərini, yaşayıb yaratmaq sevgisini nümayiş etmək üçün yeni əsərlər üzərində işləməyə başlamışdı. “Od içindən çıxanlar” (1945) kitabında topladığı hekayələrdə cəbhədən qayıdan insanların sülh şəraitində yaratmaq eşqi öz təcəssümünü tapmışdır. Buna nümunə olaraq sülh, əmin-amanlıq, humanizm, yer üzün-

də insanların dinc yaşaması ideyasının təbliğ olunduğu "Çin qızı" (1950), "Sülh istəyənlərə" (1951), "Badam ağacları" (1953), "Ərəb qızı" (1962) və digər beynəlxalq mövzuda yazılmış hekayələrini göstərmək olar.

Müəllifin "Açıq kitab" romanında gənclərin köhnəliyə qarşı mübarizəsindən, "Yaşıdlarım" romanında Böyük Vətən müharibəsində xalqın göstərdiyi misilsiz vətənpərvərlikdən, "Təzə şəhər" romanında Sumqayıt şəhərinin qəhrəman qurucularının istehsalat nailiyyətlərindən bəhs olunur. Real həyat mənzərələrini və fəlsəfi düşüncələri əks etdirən "Həkim Cinayətov", "İclas qurusu" və "Anket Anketov" hekayələrindən parçalar bu gün də çox aktualdır.

Mir Cəlal Paşayevin yaradıcılığına nəzər saldıqda cəmiyyətdə mövcud olan reallıqları yaratdığı obrazlarının timsalında açıq şəkildə görmək mümkündür. Bir neçə hekayəyə nəzər salaq. Oxuculara maraqlı olan arqumentlərlə zəngin olan "Həkim Cinayətov" hekayəsində təsvir olunan "qəhrəman" bəlkə də həyatda yoxdur və varsa da tək-tükdür. Amma Mir Cəlal öz işinə səhlənkarlıqla yanaşan, insan sağlamlığının qeydinə qalmayan bir həkimin hərəkətlərinə elə məna verir ki, həmin həkim doğrudan da çox günahkar və cinayətkar kimi gözlərimiz qarşısında canlanır. Bəlkə də, bu, adi bir əhvalat təsiri bağışlayar ki, gənc tələbə Ramazan Əlizadə atasını xilas etmək üçün müalicəxanaya gəlir, həkim Cinayətova müraciət edir, amma həkim heç bir şey olmamış kimi etinasız qalır, otaqda qızlarla laqqırtı vurur, xəstənin yanına gedərkən küçədəki vitrinlərə tamaşa edir, nəhayət, xəstəni yoxlayarkən termometri unutduğunu görüb, "təkrar ağır addımlarla müalicəxanaya tərəf hərəkət edir".

"İclas qurusu" da satirik hekayələr səpgisində yazılmış və burada iclasbazlığa sonsuz meyl dürüst ifadə olun-

muşdur. Həyatda iclaslar, sənədlərlə baş qarışdırmağı, hətta ailədə tamamilə rəsmi davranmağı sevən insanlar vardır ki, onlar təbiətin təravətindən, gözəlliyindən, musiqidən, gülüşdən, şənlikdən xəbərsiz olurlar. Bu insanlar düşünürlər ki: "bütün cəmiyyət mühüm bir iclas zamanı qurulmuş və imzalanmış bir sənəddən ibarətdir". Bu insanların nəzərində həyatın hər bir yeniliyi iclas qaydalarını pozan bir qanunsuzluq kimi görünür. Onlar daimi bir narahatlıq, təlaş içərisində ömür sürürlər.

Həmiçinin, Mir Cəlal "Anket Anketov" adlı hekayəsində Anket Anketov simasında konkret və ümumi xüsusiyyətləri olan qüvvətli bədii-ictimai bir tip yaratmışdır. Anketovun kim olduğunu təhlil etdikdə gözümüzün önündə belə bir təsəvvür yaranır. O, insanlara, insan münasibətlərinə şəxsi işlərinə görə qiymət verir, sənəd varsa, deməli, o, kiməsə inana bilər. Adamlar onun nəzərində şəxsi ləyaqətinə, bacarığına görə deyil, şəxsi işlərinə görə qiymətlidir.

Şübhəsizdir ki, Mir Cəlal Paşayevin əsərləri bir neçə nəslin tərbiyəsində, maariflənməsində və dünyaya baxışının formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Yazıçının bədii əsərlərində yoxsulluq, sadə insanların həyatı daima diqqət mərkəzində olmuşdur. Yazıçı ürəyinin dərinliklərində kök salan nisgilləri, ağrı-acını ifadə etmək üçün can verdiyi qəhrəmanlar oxucuya güclü təsir edir, uzun müddət yaddaşlardan silinmir.

Həqiqət və səmimilik carçısı olan Mir Cəlal Paşayev ədəbiyyat tarixində bir sıra qiymətli əsərin müəllifi olmaqla yanaşı, Nizami, Füzuli, Sabir, Nəriman Nərimanov, Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Məmməd Səid Ordubadi, Səməd Vurğun kimi ədəbiyyatımızın görkəmli nümayəndələri ilə yanaşı Lev Tolstoy, Maksim Qorki, M.Şoloxov, Anton Çexov kimi böyük söz

sənətkarları haqqında da qiymətli elmi əsərlər, məqalələr yazmışdır.

Mir Cəlal yaradıcılığının, bədii üslubunun ən əsas fərqləndirici cəhəti olan təbiilik, səmimilik, mövzu rəngarəngliyi, orijinallıq onun Azərbaycan yazıçıları içərisində özünəməxsusluğu ilə fərqlənməsinin əsas səbəbidir. O, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində gözəl hekayələr ustası, yaddaşlara həkk olunan romanlar yaradıcısı, ədəbiyyatımızın tarixini, müxtəlif problemlərini işıqlandıran onlarla dəyərli tədqiqat əsərinin müəllifi kimi tanınmışdır.

XX əsrin ədəbi-elmi fikrinin korifeylərindən sayılan, yazıçı, ədəbiyyatşünas, filologiya elmləri doktoru, əməkdar elm xadimi Mir Cəlal Paşayev yaşadığı 70 il ərzində ömrünü Azərbaycan xalqının ədəbi-elmi və pedoqoji fikrinin inkişafına həsr etmişdir. O, çağdaş Azərbaycan tarixində ədəbiyyatşünas-nəzəriyyəçi alim kimi də müstəsna və özünəməxsus yer tutmuşdur. Filologiya təhsili alan tələbələrin I kursda istifadə etdiyi "Ədəbiyyatşünaslığın əsasları" dərsliyi sonralar mütəxəssislərin stolüstü kitabı olmuşdur. Mir Cəlal müəllim 1936–cı ildən ömrünün sonunadək dərs dediyi Bakı Dövlət Universitetinin auditoriyalarında bu fəndən mühazirələr oxumuşdur.

Mahir roman ustası olan Mir Cəlal Paşayev həm də "ədəbiyyata həyat gətirən" yazıçı adını qazanmışdır. Onun zəngin ədəbi-elmi irsi, halal əməyinin bəhrəsi olan yaradıcılığı hələ bundan sonra da çox nəsilləri tərbiyə edəcəkdir.

Böyük şəxsiyyət kimi tarixləşmiş, gözəl müəllim, görkəmli yazıçı, istedadlı ədəbiyyatşünas Mir Cəlal Paşayev 1978-ci il sentyabrın 28-də əbədiyyətə qovuşaraq Bakıda Fəxri Xiyabanda dəfn olunmuşdur. Milli ədəbiyyat tariximizin parlaq səhifələrinin müəllifi olan əzəmətli

yazıçının bu böyük itkisi hər kəsin ürəyində dərin kədərə səbəb olmuşdur.

Məhəbbəti qəlblərdə yaşayan unudulmaz yazıçı və pedaqoq Mir Cəlal Paşayevin vaxtilə ürəklərdə yandırdığı çıraq yenə də eyni şövqlə alovlanmaqdadır. Həqiqətən də, xalq məhəbbəti qazanan insanlar heç vaxt unudulmurlar. Böyük şəxsiyyət kimi tarixləşmiş Mir Cəlal Paşayevin əziz xatirəsi mənsub olduğu millətin yaddaşında ədəbiyaşarlıq qazanmışdır. Hər il sentyabrın 28-də onu sevənlər bu nurlu insanı yenidən "kəşf" edir və onunla bağlı unudulmaz xatirələri yad edirlər.

Lakin illər ötdükcə Mir Cəlal Paşayevin təkcə elmi irsi deyil, onun həm də xeyirxahlığı, böyük müəllimliyi, bəşəri insanlığı heyranlıqla qarşılanır və əsl örnək olaraq sevilə-sevilə qəlblərdə özünə taxt qurur. O, bu zirvədəki yerini heç vaxt itirməyəcək və ona olan sevgi dünya durduqca var olacaqdır.

Mir Cəlal Paşayevin xatirəsini əbədiləşdirmək üçün ölkəmizin bir sıra yerlərində – küçə, məktəb, kitabxana, mədəniyyət evi hal-hazırda görkəmli sənətkarın adını daşıyır.

2007-ci ildə Gəncədə Azərbaycanın görkəmli ədibi Mir Cəlal Paşayevin xatirəsinə yaradılmış ev-muzeyinin açılış mərasimi keçirilmişdir. Mir Cəlal Paşayevin ev-muzeyində 300-dək eksponat və 80-ə yaxın kitab sərgilənir. Kitablar görkəmli ədibin övladları tərəfindən muzeyə hədiyyə edilmişdir.

Ailə üzvləri tərəfindən muzeyə ədibin şəxsi pasportu, orden və medalları hədiyyə edilmişdir. Hal-hazırda bu əşyalar muzeyin ən dəyərli eksponatlarındandır.

Mir Cəlal Paşayev Ev Muzeyinin Gəncə şəhərində fəaliyyəti təsədüfi deyil. Çünki, Mir Cəlal Paşayev cənubi

Azərbaycanda anadan olsa da, taleyi onu qədim Gəncə şəhərinə gətirib çixarmışdır. Uşaqlıq və gənclik illərinin ən unudulmaz anlarını burada keçirən ədib həmişə bu şəhəri sevmiş və özünün doğma şəhəri bilmişdir.

Həmçinin, Muzey kompleksində Elmi-Ədəbi Tədqiqat Şöbəsi də fəaliyyət göstərir. Şöbənin yaradılması ədəbiyyatımızın tədqiqinə, araşdırılmasına xidmət edir.

Mir Cəlal Paşayev Muzey Kompleksində mütəmadi olaraq şair və yazıçıların kitab təqdimatları, şəhər ziyalıları ilə görüş-konsertlər, şagird və tələbələr üçün ədəbiyyat dərsləri, ekskursiyalar və s. təşkil olunur.

Qeyd etdiyimiz kimi, bu gün təkcə Azərbaycanda deyil, onun sərhədlərindən kənarda da böyük ədibin həyat və yaradıcılığı geniş şəkildə öyrənilir və əsərləri xüsusi maraqla qarşılanır.

“YUNESKO-nun 2008-2009-cu illərdə görkəmli şəxsiyyətlərin və əlamətdar hadisələrin qeyd edilməsi proqramına Azərbaycanla bağlı daxil olmuş yubileylərin keçirilməsi haqqında” Azərbaycan Prezidentinin 2008-ci il 31 yanvar tarixli Sərəncamına əsasən Parisdə, YUNESKO-nun iqamətgahında XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, alim, pedaqoq Mir Cəlal Paşayevin 100 illiyinə həsr olunmuş mərasim təntənə ilə qeyd olunmuşdur.

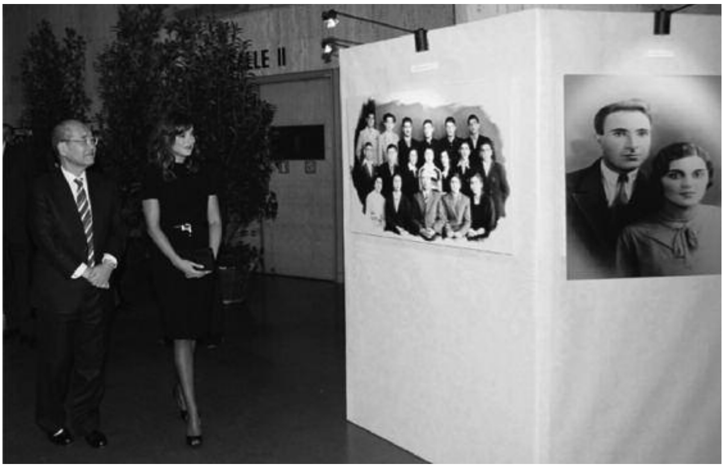

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında, elmində müstəsna xidmətlər göstərən Mir Cəlal Paşayevin 100 illiyinin YUNESKO səviyyəsində qeyd olunması, ilk növbədə, Azərbaycan elminə, mədəniyyətinə və ədəbiyyatına dünya miqyasında verilən önəmin və dəyərin təzahürüdür.

Yüz illik yubileyi ölkəmizdə, eləcə də YUNESKO tərəfindən qeyd olunan görkəmli yazıçı, alim Mir Cəlal Paşayev adına mükafat da təsis olunmuşdur. Bu mükafatla Azərbaycanın elmi, ədəbi, mədəni və ictimai-siyasi həyatında böyük uğurlar qazanan ziyalılar təltif olunur.

Şübhəsizdir ki, Paşayevlər nəslinin ümumi təlim-tərbiyəsi Mir Cəlal Paşayevin nəcib, alicənab insani keyfiyyətləri ilə bağlıdır. Onun övladları və nəvələrində də bu ziyalı keyfiyyətləri görmək mümkündür.

Mir Cəlal Paşayev kimi görkəmli alim, yazıçı, gözəl insanın övladı, nəvəsi, ümumiyyətlə yaxını olmaq böyük şərəfə nail olmaqdır. Bu şərəfli ömrü fəxr hissi ilə yaşamaq Mir Cəlal Paşayevin övladları Arif Paşayev, Hafiz

Mir Cəlal ailəsi ilə. Bakı, 1954-cü il.

Paşayev, Aqil Paşayev, Ədibə Paşayeva və Elmira Paşayevanın qismətinə yazılmışdır.

Belə ki, 1934-cü il 15 fevralda Paşayevlər ailəsinə sevinc payı bəxş edən ilk övlad - Arif Paşayev dünyaya göz açmışdır. Bu Tanrının Mir Cəlala Paşayevə verdiyi ən böyük xoşbəxtlik idi. Mir Cəlal Paşayevin ilk sevinci olan Arif Paşayev layiqli övlad olmaqla yanaşı, ölkəmizin inkişafı, xalqımızın maariflənməsi uğrunda misilsiz xidmətlər göstərmişdir. Azərbaycanın görkəmli alimi,

Mir Cəlal oğlu Arif ilə. 1958-ci il.

pedaqoqu, elm və təhsil işçisi, ictimai xadim, Milli Elmlər Akademiyasının akademiki, Dövlət Mükafatı laureatı, bir sıra beynəlxalq akademiyaların həqiqi üzvü, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor Arif Mir Cəlal oğlu Paşayev eyni zamanda 300-dən çox elmi əsərin, 15-dən artıq kitab və monoqrafiyanın müəllifidir. Azərbaycanda elmin, təhsilin inkişafında yüksək xidmətləri olan akademik Arif Paşayev 2004-cü il fevralın 15-də vətənimizin daha bir yüksək mükafatına – Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə Azərbaycan elminin inkişafındakı xidmətlərinə görə "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilmişdir. 1996-cı ildən indiyədək "Azərbaycan Hava Yolları" Dövlət Konserni Milli Aviasiya Akademiyasının rektorudur.

Ailənin növbəti sevinci Hafiz Mir Cəlal oğlu Paşayev 1941-ci il mayın 2-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur. Azərbaycanın Amerikada səlahiyyətli səfiri, Azərbaycan Diplomatik Akademiyasının rektoru olan Hafiz Paşayev, 100-dən artıq elmi əsərlərin, iki monoqrafiyanın, həmçinin yerli və dünya mətbuatında dərc edilmiş müxtəlif ictimai-siyasi mövzuları əhatə edən onlarla məqalələrin müəllifidir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə Azərbaycan elminin inkişafındakı xidmətlərinə görə "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilmişdir.

Mir Cəlal Paşayevin kiçik oğlu Aqil Paşayev isə istedadlı olmaqla yanaşı gözəl şəxsiyyət, Vətənə, xalqa layiqli övlad olmuşdur. Ailənin sevimli nümayəndəsi olan Aqil dünyasını vaxtsız dəyişmişdir.

Görkəmli nasirin qızları – Ədibə və Elmira Paşayevalar Mir Cəlal Paşayevin əzəmətli yolunu davam etdirərək müəllimlik sənətinə yiyələnmişlər.

Mir Cəlal Paşayev mehriban ata, gözəl ailə başçısı olmuşdur. Musiqi kollecində fortepianodan dərs deyən

qızı – Əməkdar müəllim Elmira xanım Paşayeva onun haqqında söylədikləri:

“- Atam müdrik, təvazökar, obyektiv, sadə, səmimi, təmiz, insanpərvər adam idi. Öz davranışıyla biz övladlarına da həmişə nümunə olub. Heç vaxt üstümüzə səsini qaldırmaz, kobud söz deməzdi. Məmnuniyyətlə dərslərimizi başa salar, suallarımızı cavablandırardı. Atamız hərtərəfli biliyə malik idi. Duzlu söhbətləri, incə yumoru indi də yadımızdadır. Müəllim adına şərəflə yanaşır, tələbələrini çox sevirdi. Gəncləri incidən müəllimləri heç xoşlamazdı. İstedadlı tələbələr gözünün işığı idi, belələrinə hər cəhətdən qayğı göstərərdi. Öz geyim əşyalarından da aparıb imkansız tələbələrinə verərdi.

O, əsasən gecələr yazırdı. İş otağının divarına Səməd Vurğunun şəklini vurmuşdu. Bu insanın özünü də, yazdıqlarını da çox sevirdi. Əslən Cənubi Azərbaycandan olan atam sonralar Gəncədə yaşamış və Səməd Vurğunla da elə burada tanış olmuşdu. Sonralar bu əlaqə böyük dostluğa çevrilmişdi. Atam dostluqda da möhkəm, etibarlı insan idi. Yaxşı adamları heç vaxt itirmək istəməzdi. Xoşu gəlməyən adamlar barədə isə heç danışmazdı. Sanki beləlləri onun üçün yox idi. Tanınmış alimlər Mehdi Əliyev, Şəfayət Mehdiyev, Həmid Araslı, yazıçı Süleyman Rəhimov yaxın dostlarından idi. Anam Püstəxanımla evlənərkən şahidləri Mikayıl Müşfiq olub. Toylarında isə Cabbar Qaryağdıoğlu da iştirak edib. Onlar “Gənc işçi” qəzetində işləyərkən tanış olmuşdular. Anam gülçiçəyi çox sevib onları dibçəklərdə böyütdüyündən ona “Gül bəsləyən qız” hekayəsini ithaf etmişdi. İlk nəvəsi qızım Aytəkin olduğundan ona da həsr etdiyi hekayələri var. “Oğlum Arifə”, “Gözün aydın” kitabları da ailə üzvlərimizə ünvanlanıb.

Yeri gələndə tələbkar olmağı bacaran atamın müla-

yim xasiyyəti vardı, heç kəsin xətrinə dəyməzdi. Biz ailədə beş övlad idik - üç qardaş, iki bacı. Övladlarını həmişə mehriban görmək istəyirdi. İndi hamımız ailə başçısı olsaq da, aramızdakı əvvəlki mehribanlıq heç azalmayıb. Atam həmişə deyirdi ki, övladlarımın hər biri mənim üçün bir əsərdir. Həqiqətən də biz ondan çox cəhətləri götürmüşük. Atamızın müəllim şəxsiyyətinə olan böyük hörmətinin nəticəsidir ki, bacım Ədibə xanım da, mən də özümüzə müəllimlik peşəsini seçdik. Ailədə, evimizdə olduğu kimi, müəllimlikdə də atamızın qoyduğu ənənələri davam etdirməyə çalışırıq. Filologiya sahəsini Ədibə xanımdan başqa mərhum qardaşımız Aqil də seçmişdi.

Atam dünyasını dəyişəndə cəmi bir neçə ay idi ki, 70 illik yubileyi keçirilmişdi. Ömrünün son günlərində də onun üçün çox doğma olan universitetə gedib dərslərini deyirdi. Heç vaxt xəstə yatmayan Mir Cəlal ölümə qəfil tuş gəldi... 2008-ci ildə Mir Cəlalın 100 illik yubileyi UNESCO səviyyəsində qeyd olundu, əsərləri müxtəlif dillərə tərcümə edilib, onu tanıyanlar hələ də xatirəsini xoşluqla yad edib, xeyirxah əməllərindən danışırlar. Biz onun övladları olduğumuz üçün həmişə fəxr etmiş, özümüzü xoşbəxt sanmışıq."

Azərbaycanın böyük yazıçısı Mir Cəlal Paşayevin nəvəsi, Arif Paşayev və Aida İmanquliyevanın qızı Mehriban Əliyevanın ən parlaq keyfiyyəti onun nəcibliyidir ki, bu da onun daşıdığı böyük insanların geni ilə bağlıdır.

Ölkəmizin birinci xanımı, dövlət başçımızın sevimli ömür-gün yoldaşı, YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, millət vəkili Mehriban Arif qızı Paşayeva milli-mənəvi dəyərlərimizin, azərbaycançılığımızın hərtərəfli yüksəlişi naminə göstərdiyi mütərəqqi xidmətlərinə, nail olduğu çoxsaylı uğurlarına görə daima fərqlənmişdir.

Mir Cəlal oğlu Arif və gəlini Aidə ilə. 1959-cu il

Alimlər və ziyalılar ailəsində doğulub tərbiyə alan Mehriban xanım bu gün xalqımız üçün sevimli el qızı, əziz bacı, etibarlı dost, mərhəmətli xeyriyyəçi, Azərbaycan həqiqətlərini yüksək tribunalardan dünyaya çatdıran fəal ictimai xadim, qədim və müasir mədəniyyətimizin dəyərli təəssübkeşi, zəhmətkeş millət vəkili, həyatın ağır sınaqlarına tuş gəlib həbsxanalara düşən, lakin etdiyi əməldən peşman olub həqiqət yoluna qayıtmağa hazır

Mir Cəlal ailə üzvləri və nəvələri Aytəkin, Nərgiz, Mehriban, Altay ilə. 1967-ci il.

olan on minlərlə vətəndaşı doğmalarına qaytaran ən ədalətli hakimdir.

Azərbaycan xalqının munis və nəcib keyfiyyətlərindən biri kimi uca tutulan ailəyə məhəbbət duyğuları Paşayevlər ocağını da hər zaman rövnəqləndirib. Ailəyə sevgi, ailə üzvlərinə ehtiram münasibətləri daim yüksək qiymətləndirilib. Bu nümunəvi ailə ənənələri yazılmamış ən güclü qanunlar kimi nəsildən-nəslə ötürülüb. Paşayevlər nəslinin başçısı, Mehriban xanımın babası, tanınmış yazıçı, ictimai xadim, professor Mir Cəlal Paşayev deyərdi: "Zəmanəmdə tərəfimdən xəlq olunmuş ən görkəmli əsər - mənim ailəmdir". Genlərlə övladlarının ruhuna keçən bu müqəddəs ənənə Mehriban xanımın qəlbində də özünə yer tapır: "Ailə mənim üçün hər şeydən əsasdır".

Mir Cəlalı yaxından tanıyanlar bir fikri müntəzəm olaraq vurğulayırlar ki, o, hər şeydən əvvəl, son dərəcə nurlu şəxsiyyət idi. Hansı məziyyətlərindən danışmaq

istəsən, insanın qəlbinə xoş hislər, emosiyalar daxil olur. Mənəviyyatındakı saflıq, təmizlik, halallıq, toxluq həyatda, elmdə, yaradıcılıqda, pedaqoji fəaliyyətdə və insanlara münasibətdə həmişə Mir Cəlal müəllimin ən etibarlı yol yoldaşı olmuşdur.

Mir Cəlal həmçinin, sayı-hesabı bilinməyən böyük bir filoloqlar ordusunun yetişməsi və formalaşmasında mühüm rol oynayan MÜƏLLİM idi. İndi Azərbaycanın bir çox məşhur filoloqlarının ustadı məhz Mir Cəlal müəllim olmuşdur. Onun təbiətində ustadlıq, yolgöstərənlik kimi ilahidən bəxş olunan xüsusiyyətlər vardı. O, həyatda da, ədəbiyyatda olduğu kimi, müdrik idi. Müdrik insanın isə söylədikləri quru nəsihət kimi yox, həqiqətə çağırış kimi səslənir.

17 il Bakı Dövlət Universitetinin Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasına rəhbərlik edən Mir Cəlal müəllim tələbələrinin bir insan, vətəndaş, ziyalı olaraq yetişmələri üçün əlindən gələni etməyə çalışmışdır. Bu sadə və böyük ürəkli insan daima tələbələrinin ailə vəziyyəti, dolanışığı, problemləri ilə maraqlanar, onlara lazımi köməkliyi göstərər, istedadlı tələbələrinə məsləhətlər verər, mətbuatda çıxışlarına şərait yaradardı. Tələbələrinə həm layiqli müəllim, elmi rəhbər, həm də sirdaş, qayğıkeş ata olan Mir Cəlal Paşayevin yetirdiyi onlarla elmlər doktoru, professor hal-hazırda ali məktəblərdə mühazirələr oxuyur, elmi – tədqiqat müəssisələrində çalışırlar. Mir Cəlal müəllim tələbələrinə övlad münasibəti bəsləməklə dərin bilik vermiş, xeyirxahlıq nümunəsi sərgiləmişdir.

Ali məktəblərdə oxuyan zaman taleyinə Mir Cəlalın tələbəsi olmaq, onun mühazirələrini dinləmək nəsibi düşən insanların təsəvvüründə həqiqi müəllimin obrazı haqqında çox aydın qənaətlər formalaşır. Belə insanlar üçün

Firudin Hüseynov və Mir Cəlal. ADU, 1978-ci il. Mir Cəlalın yubileyi.

artıq "həqiqi müəllim necə olmalıdır?" sualına cavab axtarmaq lazım gəlmir.

Vaxtilə – İkinci Dünya müharibəsi dövründə universitetdə Mir Cəlal müəllimdən dərs almış xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə "Mənim müəllimim" adlı məqaləsində yazıb: "Mir Cəlal yaradıcılığının ən üstün cəhətlərindən biri də onun təmiz, şaqraq və büllur dili idi. Onun dili xalq danışıq tərzinə uyğun, son dərəcə canlı, təbii ifadələrlə zəngin və bədii dildir. Buna görə də istər elmi, istərsə də bədii əsərlərə ilk növbədə dilin təmizliyi, qüsursuzluğu, ən ümdəsi isə xəlqiliyi baxımından yanaşır, bu vacib şərtləri hamıdan tələb edirdi".

Ali təhsilimizin beşiyi sayılan Bakı Dövlət Universitetinin sevimli müəllimi, nüfuzlu professoru kimi daim ürəklərdə yaşayan, həqiqət, düzlük, səmimiyyət aşiqi, görkəmli yazıçı Mir Cəlal müəllimlə qeyri-ənənəvi müsahibəni tələbələrinin birini xatirələrindən sizə təqdim edirik.

i 1977-
. ,
, a -
, - -
,
, , -
.
,Mir Clal m llimin -
, m nim ,
-
X r
-

...

– Siz xəyalınızdakı saf dünyanın adamı idiniz və hər kəsi bu saf dünyada görmək istəyirdiniz. Saf dünyanızı bir alim, pedaqoq və yazıçı kimi naqis insanlardan qurtarmaq istəyinizi də gizlətmirdiniz...

– Fikirləşirdim ki, Maarif Nazirliyi orta məktəb proqramlarına xüsusi bir insanlıq predmeti də daxil etməlidir. Qoy, uşaqlar kiçik yaşlarından insanlığın vəzifələrinə dərindən yiyələnsinlər. Bəlkə bu yolla naqis insanlardan xilas olduq.

– Sizin aydın, sadə cümlələrinizi "adam dilində" yazmaq tələbinizi indiyə qədər unutmamışıq...

– Xalq ədəbiyyatı həyatdan doğar. Gör, xalq fikrini deyəndə necə dəqiq deyir! Fikir, təfəkkür aydın, sadə olduğu kimi, yazı da, danışıq da, mühakimə də sadə, aydın və təsirli olmalıdır. Elmin də, sənətin də mündəricatı birdir. Elm sübut edir, sənət isə təsvir və tərənnüm edir. Tələbə və aspirantlarımdan da anlaşıqlı yazı, aydın danışıq gözləyib və tələb etmişəm. Demişəm ki, əgər fikrimizi iki sözlə bildirmək olarsa, on sözü bura yazmağın

nə mənası? Bəxtiyarın elmi rəhbəri olarkən ona demişdim ki, sən sağ əlini boynun kökündən hərləyib sol qulağını qaşıyırsan. Yəni "acam, mənə çörək ver" əvəzinə, "mənim yeməyə böyük təəşşüqüm var" deyirsən... Bu nə dildir, bala, adam dilində yazsana. Qardaş, bunu adam dilində de, görüm, nə deyirsən.

– Gənclərin yazıçılığa meylini niyə təqdir etmirdiniz?

– Deyirdim ki, küçədə kimi görürsən, qoltuğunda papka, deyir yazıçıyam, heç oxucuyam deyən yoxdur. Onlara demişəm ki, görürəm, hamınız qabiliyyətli uşaqlarsınız. Ədəbiyyatçı olmaq istəyinizi başa düşmürəm. Texnika əsrində yaşayırıq. Xalqa fiziklər, riyaziyyatçılar, kimyaçılar lazımdır. Mühəndislərə böyük ehtiyac var. XX əsr elm və texnika əsridir. Dəqiq elmlərə yiyələnənlər əsrin, gələcəyin açarını əlində tutacaqlar. Təbiəti öyrənin, təbiət dəryadır, böyük elmdir, təbiət insanı kamilləşdirir. Yazıçılıq üçün isə xüsusi universitet keçmək lazım deyil. Əgər istedad varsa, yazıçı olarsan. Ədəbiyyat tarixindən nümunələr göstərdi ki, ən gözəl yazıçılar heç də ədəbiyyat fakültəsini bitirməyiblər. Məsələn, Çexov həkim idi, amma ən məşhur yazıçı olmuşdur. Zəmanəmiz alimlər zəmanəsidir, şairlər yox. İnkişaf etmiş ölkələrdə şairlərin sayı bizimkindən çox-çox azdır. Müasir zəmanədə millətin avamlığı şairlərin sayı ilə tərs mütənasibdədir. İndiki cavanlar deyir elə hər şey məndən başlanır. Qardaş, uşaq anadan olanda, şəhadətnaməsinə yazsınlar "kandidat nauk", vəssalam, onsuz da gec-tez hamısı müdafiə edəcək. Mühazirələr dörd divar arasından o yana getmir, qalan kitab olacaq, gərək hər kəsin qulaqdan tutulası bir işi olsun. O da ki, kitabdır. Namizədlik elmin ilk addımıdır, əyər-əskiklərin

olması təbiidir. Doktorluq başqa. Onda nə qədər istəyirsiniz, qılıncınızı siyirərsiniz. Elmdə ağılla yanaşı cəsarət də lazımdır. Əgər bizim yazdıqlarımıza büt kimi baxacaqsınızsa, əlavələr etməyəcəksinizsə, havayı yerə zəhmət çəkib elmə yük olmayın. Onda bacardığınız işin qulpundan yapışın.

– Hüseyn Cavid yaddaşınızda necə qalıb? Deyirlər, Cavidin sizin yaradıcılığınızın müəyyənləşməsində xüsusi rolu olub?

– Cavid peyğəmbər kimi adam idi. İçərişəhərdə mənim mənzilimə tez-tez gələrdi. Bir dəfə gəlib mənim yazı-pozu ilə məşğul olduğumu görüb soruşdu ki, nə yazırsan? Dedim dissertasiya. Nədən? Dedim ki, Azərbaycan qadın şairlərinin yaradıcılığından. Komsomol, heç çernil-kağıza heyfin gəlmir, Füzulidən yaz ki, sənin də adın Füzuli ilə bərabər tarixdə yaşasın – dedi. Namizədlik dissertasiyası üzərində işləyirdim, bir də gördüm ki, Cavid əfəndi gəlir. Mənə yaxınlaşanda yenə də "Komsomol, nə yazırsan?" – deyə soruşdu. Cavid əfəndi biləndə ki, "Komsomol" və "Gəncliyin səsi" jurnallarında ədəbiyyat məsələlərini işləyirəm, bir an da ara vermədən təmkinli bir görkəmlə dedi: "Komsomol, elə mövzudan, elə sənətkardan yaz ki, o yaşadıqca sən də yaşayasan". Və əlavə etdi ki, "Füzulidən yaz, Füzulidən!" Mən Cavid əfəndinin nə demək istədiyini yaxşı başa düşdüm. Mövzunu dəyişdirdim. Füzulinin poeziyasını götürdüm. Çap etdirdiyim "Füzulinin sənətkarlığı" kitabı mənə Cavid Əfəndidən bir növ yadigardır. Bir dəfə ondan "Cavid əfəndi, siz həm mənzum, həm də mənsur pyeslər yazırsınız, hansını daha çox sevirsiniz, şeiri, yoxsa nəsri?" – deyə soruşdum. "Əgər müsahibim mənə şeirlə cavab verə bilsəydi, mən söhbəti də şeirlə edərdim" – dedi.

– 37-ci illəri necə xatırlayırsınız?

– O illər çox ağır, dəhşətli illər idi. Axşam bolşevik kimi yatardıq, səhəri menşevik kimi ayılardıq və ya tərsinə. Moskvada keçiriləcək Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti dekadasına hazırlıq gedirdi, adamlar müəyyənləşir, siyahılar tutulurdu. Tutulan siyahılar Azərbaycandan başqa Moskvada da təsdiq olunurdu. O siyahılarda Üzeyir bəyin adı yox idi. Onun adı başqa siyahıda idi. Ona "Qara siyahı" deyirdilər. Nə isə, siyahılar Moskvaya göndərilir və İ.V.Stalinə təqdim olunur. Stalin siyahını oxuyandan sonra soruşur: "A qde "Arşın mal alan?" Bu sözdən sonra Üzeyir bəyin adı o siyahıdan bu siyahıya salınır və dekadanın hörmətli nümayəndəsi kimi Moskvaya göndərilir. Üzeyir bəyi Stalinin bircə sözü, "A qde "Arşın mal alan?" xilas etdi". Onu şəxsən tanıyıb, tanımadığını deyə bilmərəm, amma onu bilirəm ki, 1915-ci ildə Stalin "Arşın mal alan"a Tiflisdə gürcü dilində baxmışdı.

– Səməd Vurğun ən yaxın dostlarınızdan olub...

– Azərbaycanı şeirə gətirən Səməd Vurğun oldu. Səməd əlli yaşında dünyada tanınan şair oldu, bir zaman onu bəyənməyən, şeirlərinə dodaq büzüb, eh, nədir ki, mən ondan yaxşısını yazacağam, deyən lovğalar elə yerində saya-saya qaldılar. Mənə deyərdi ki, Mir Cəlal, sənin bir böyük eyibin var, "sən slişkom poryadoçnı adamsan". Qardaş, bizim bəzi yazıçılar Səmədin sağlığında deyirdilər ki, guya onların şöhrətlərinə Vurğunun istedadı, nüfuzu mane olur. Guya o olmasa, çoxlu bayraqdarlar çıxıb Azərbaycan şeirinin bayrağını yüksəklərə qaldırarlar. Bəs nə oldu? Səməd neçə illərdir dünyasını dəyişib, bəs bu müddətdə necə oldu ki, bir yazıçı meydana gəlib, o yerdə qalmış bayrağı qaldırmadı? Qardaş, bunların hamısı boş söhbətlərdir. Sə-

Mir Cəlal Universitetin 1958-ci il məzunlarının bir qrupu ilə.

məddən sonra nəinki bir nəfər, hətta bütün yazıçıların hamısı da yığılsa, Səmədin poeziya bayrağını qaldıra bilməzlər, çünki Səmədi, Mirzə Cəlil demiş, zaman özü yaratmışdı.

– Siz mühazirələrinizdə Mirzə Cəlildən böyük məhəbbətlə danışardınız...

– Biz Mirzə Cəlilin "Poçt qutusu"ndan çıxmışıq. XX əsrdə Yaxın Şərqdə heç bir xalqın belə böyük adamı olmayıb. Bir dəfə professor Cəfər Xəndan kafedrada Mehdi Hüseynə Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılı-

ğından xüsusi kurs vermişdi. Mühazirələri həvəslə oxuyan tənqidçi günlərin birində dərsdən çox əsəbi halda çıxdı. Kafedrada öyrəndik ki, auditoriyada ona bir tələbə belə bir sual verib: – Müəllim, axı, bu Mirzə Cəlildən nə qədər danışmaq olar? - Nə qədər ki, sən başa düşməmisən, danışmaq olar, – deyə Mehdi Hüseyn ona kəskin cavab vermişdi.

– Mirzə Cəlil fəlsəfəsini hamı eyni dərəcədə anlamırdı axı...

– "Cəlil Məmmədquluzadə filosof yazıçıdır" fikrinə qarşı çıxıb "onun sistemi yoxdur" söyləyənlərə bəs sizin fəlsəfi sisteminiz varmı ki, diplomunuza "filosof" yazdırırsınız? – demişəm. Mirzə Cəlil həmişə müasirdir. Mən isə Allahın verdiyi, gördüyünüz Mir Cəlalam. Mən istəsəm də Mirzə Cəlil ola bilmərəm...

– Mir Cəlal, Səməd Vurğun və Mehdi Hüseyn üçlüyü...

– Yaxşı dostları itirmişəm, təklənmişəm... Mehdi əqidəli, mənlikli adam idi, bilikli və hazırcavab idi. Səməd böyük nüfuz sahibi idi. Əlinə qələm alanda kağız korlamazdı.

– Bu üçlüyün macəraları çox olub, ən qəribəsini eşitmək istərdik.

– Bir dəfə axşamçağı Səməd zəng çaldı ki, ay Mir Cəlal, evdə neynirsən, geyin bir "İnturist"ə doğru gəl. Səmədin bir xasiyyəti vardı. Ziyafət olanda üzünü birimizə tutub deyərdi ki, hesabı sən kəs, biz getdik. Belə vaxtlarda xeyli pul götürərdik. Bəzən qonaq çox olurdu, Səməd tanıdıqları adamlardan da süfrəyə dəvət edərdi... "İnturist"in yeməkxanasına gəldim. Mehdi Hüseyn, Mirzə İbrahimov, Süleyman Rüstəm, Süleyman Rəhimov, Cəfər Xəndan... 7-8 nəfər olduq. Geniş süfrə açdılar, yedik, içdik. Amma hərə öz-özünə fikirləşdi ki,

görəsən Səməd kimə üz tutacaq, deyəcək ki, dur, hesabı ver. Söhbət, yemək-içmək qurtaranda, Səməd gülə-gülə dedi ki, əyə, hesab verilib, durun gedək. Adətən, hesabı Səməd özü verərdi. İki maşına əyləşib "Azneft"in qabağından Filarmoniyaya doğru qalxdıq. Səmədin maşını Filarmoniyanı keçib Pioner bağı ilə üzbəüz qədim binanın önündə dayandı. Səməd maşından düşdü. Binanın qapısında dayanan tüfəngli gözətçiyə yaxınlaşdı. Biz də maşınlardan düşüb ona yaxınlaşdıq. Səməd qoca gözətçini sorğu-suala tutdu ki, əmi, burada gözətçilikdən nə qədər maaş alırsan? Kişi dedi ki, 300 manat alıram. Səməd soruşdu ki, neçə uşağın var? Cavab verdi ki, səkkiz uşaqdı. Səməd yenə də əl çəkmədi, bə necə çatdırırsan bu az maaşnan? – dedi. Kişi cavab verdi ki, gündüz də bir yerdə işləyirəm, birtəhər dolanırıq. Səməd əlini kişinin çiyninə qoyub dedi:– Əmi, ver bu plaşına bir baxım. Kişi bizi hökumət adamı bilib artıq-kəsik danışmadı, elə şübhəli-şübhəli brezent plaşı çıxarıb Səmədə verdi. Səməd plaşı yerə sərdi, üzünü bizə tutub dedi ki, söyüş qoyuram, kim cibində bircə abbası saxlasa... Evdən nə götürübsünüz elə bilin "İnturist"ə hesab kəsibsiniz, çıxardın. Kimin cibində nə vardısa qəpiyəcən çıxarıb verdik Səmədə. Səməd heç saymadı da pulları, tökdü plaşın üstünə, bir tığ pul yığılmışdı. Səməd əlini kişinin çiyninə qoyub dedi:– Əmi, bəsindi, apar uşaqları saxla. Maşınlara əyləşdik. Kişi elə dalımızca baxa-baxa qalmışdı...

– Siz həm də tənqid olunan yazıçılardan olmusunuz, Abbas Zamanovla aranızda olan umu-küsü ilə bağlı nə deyərdiniz?

– Bir alim kimi Abbas Zamanova mənim də böyük hörmətim vardı. Ancaq hər şeyin – tərifin də, tənqidin də həddi-hüdudu var. Tənqidçinin borcu fikir demək, is-

tiqamət verməkdir. Daha başkəsənlik yox! Başına dönüm Mehdi Hüseynin, oğuldu, oğul! Neyləyəcək, həqiqəti ortaya qoydu, qanad verdi, yaşatdı məni! Bir axşam götürüb zəng elədim. İlk sözü bu oldu ki, məqaləni oxumuşam, romanı çatdır mənə. Dedim ki, əzizim çox sağ ol, ancaq qorxuram bəzi ağzıgöyçəklər desinlər ki, tələbəsi müəlliminə üzgörənlik edib... Öz aramızdır, tərifin dozası bir az artıq oldu.

– Sağlığında qiymət verin insanlara fikrinə münasibətiniz?

– Vallah, bu vəfat eləyən bəzi yazıçıları o qədər tərifləyirlər, adam lap peşman olur ki, niyə mən indiyəcən sağ qalmışam. Yazıçı nədən yazıb, nəyi yazıb, yox, necə yazıb problemini ön plana çəkmək lazımdır. Qardaş, hər hansı yazıçı sosioloji, ideoloji, məzmun aktuallığı, problematika müasirliyi nöqteyi-nəzərindən nə qədər məqbul sayılsa da, poetika, sənətkarlıq baxımından qüsurlu görünə bilər. Elə şəxsiyyətlərin sənətkarlığından doktorluq yazmaq lazımdır ki, onun bədii irsi kimi sənətkarlıq sirləri də əzəmətli olsun, ədəbi məktəb səviyyəsinə qalxmış olsun. Məsələn, Nizami, Füzuli, C.Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir və i.a. Çünki onların poetikasını öyrənməyin özü hər hansı bir mərhələnin sənətkarlığını öyrənmək deməkdir.

– Sabirə münasibətdə ədəbiyyatşünaslarımız gövhəri qumdan ayıra bilirdilərmi?

– İnqilabın ilk illərində bəzi ziyalılar Sabiri yaxşı tanımır, onun böyük xidmətlərini qiymətləndirə bilmirdilər. Sabir sahibkar, mülkədar zülmü altında fəhlə sinfinin və kəndlinin çəkdiyi bütün iztirabları canlı və əyani surətdə verən şairdir. Özü də Sabir bu şeirləri dəhşətli irtica illərində yazırdı.

– Universitet Sizdən ötəri nə idi?

Mir Cəlal Universitetin 1958-ci il məzunlarının bir qrupu ilə.

– Universitet müqəddəs yerdi. Xalqın fəxridir. Hər yoldan ötən, ona başçı ola bilməz... Universitet bizə təhsil verib, ev verib, ailə verib, elmi dərəcə verib, iş verib, ad-sana çatdırıb, indi də uşaqlarımızı, nəvələrimizi qoynuna alıb, ona görə də bizim üçün ən müqəddəs yerdir. Dövlət Universiteti abırlı yerdir, onun qeyrətini biz çəkməsək, kim çəkəcək? Hər yerindən durana diplom işi, dissertasiya mövzusu verib, universiteti hörmətdən salmayın. Tələbələrimə demişəm ki, özünüzü həmişə, hər yerdə Dövlət Universitetinə layiq adam kimi aparın.

– Həmişə güzəşt etdiyiniz tələbələrinizə bir dəfə möhkəm acığınız tutmuşdu...

– Həmişə güzəşt eləmişəm, qıymamışam. Amma sırağa günü dəhlizdən keçirdim, görürəm bu qrupun uşaqlarından biri o birinə deyir ki, ay avam, Mir Cəlal müəllim yaxşı müəllimdir, onsuz da hamıya "yaxşı" və

“əla” yazacaq, sən get sonrakı imtahana hazırlaş, onu oxu, hansı müəllim xatakardır, ondan qorxmaq lazımdır. Qardaş, görünür, bunlar hamısı mənim hörmətimi düz başa düşmür. Yaxşı deyiblər ki, qılınc müsəlmanıyıq. İndi mən də bilməyənə yuxarı qiymət yazmıram. Qoy o biri qruplar da, gələnilkilər də getsinlər mənim fənnimi yaxşı öyrənsinlər. Amma bir az keçdi, hirsim soyudu, yerdə qalanlara yenə də yüksək qiymətlər yazdım. İmtahanın sonunda qiymətlər vərəqəsinə baxaraq dedim: Amma hirsli vaxtıma düşdü, bu binəvalara deyəsən nahaq aşağı qiymət yazdım. Kəsilənlərə deyərsən ki, göndəriş alıb təzədən gəlsinlər. Müəllimin bir qulağı eşitməməli, bir gözü də görməməlidir. Bəli, mən həm görən və eşidən, həm də “görməyən” və “eşitməyən” müəllim olmuşam. Elə bilirsiniz müəllimlər sizin üsullarınızdan xəbərsizdilər? Yox, biz də tələbə olmuşuq. Tələbə mühazirələrdən yorulanda, elə suallar verir. Məndən əvvəl kimin dərsi olduğunu bilmirəm, amma onu bilirəm ki, uşaqlarda dinləməyə həvəs yox idi. 4-5 nəfər məni diqqətlə dinləyirdi. Yadında yaxşı saxla! Mühazirələri universiteti bitirəndən sonra da kitablardan oxuya biləcəksən. Bəlkə mənim mühazirəmdən daha sanballı kitablar, məqalələr də tapıb oxuyacaqsan. Amma məni, yəni mənim kimi müəllimləri tapa bilməyəcəksən. Biz ömür yolumuzu danışanda da, ailə-məişət söhbəti eləyəndə də, sizə yol göstərmək, istiqamət vermək məqsədi daşıyırıq. Bəlkə gələcəkdə kitablarda oxuduqlarınızla yanaşı, bizim həyat təcrübəmiz də sizə gərək oldu.

– Yetirmələrinizə qayğı və sevginizdən başqa böyük inamınız varmış...

– İnanırdım. Onları qabiliyyətlərinə görə yüksəkdə

görmək istəyirdim. Savadsız adamları vəzifədə görəndə əsəbiləşirdim. Bir dəfə demişdim ki, hökumət var, dövlət var, onlara demək lazımdır ki, bu idarələrə ağıllı, işi bilən, iş bacaran adam qoysunlar. Təhsil Nazirliyində gərək təhsilli alim adamlar əyləşsin – Firudin, sən get, Xalid getsin, Cəlal getsin, biriniz o nazirin yerinə əyləşin, bu elm ocaqlarına rəhbərlik edin. Mənim yubileyimə hazırlaşanda onlara demişəm ki, yubiley tədbiri, xatirə gecəsi nə qədər xoş və gərəkli olsa da, keçib gedəsidir. Amma yaranan əsər qalacaq. Firiduna demişdim ki, ən böyük işi sən görmüsən, mənim yubileyimə ən yaxşı hədiyyə də sənin ortalığa qoyduğun kitabdır, çox sağ ol! Həmişə deyirdim ki, gövhəri qumdan ayırmağı bacarmaq lazımdır, arxivlərin əsiri olmaq yaramaz. Teymura inanırdım, Azərbaycanın ən qeyrətli oğullarındandır. Nəriman Nərimanovu bu kişi millətə qaytardı. Ona hamı borcludur. Tələsdirirdim ki, bala, sən onsuz da elm adamısan, gətir elmi işini "yeridək", niyə yubanırsan?

– Cavid sizin mövzu ilə bağlı məsələnizə, siz də yetirmələrinizin mövzusuna müdaxilə etdiniz...

– Doğrudur, dəfələrlə. Bir dəfə Şamil Qurbanov "ay Mir Cəlal müəllim, siz Allah, bu mövzunu məndən alın, indiyə qədər heç kəs heç nə yazmayıb, material var, yox, məlum deyil..." dedi. "Qardaş, mənim doktorluq işim də belə idi. Sən gəl bu mövzunu işlə, əgər peşman olsan, məndən inciyərsən. Əlinə nə keçir yaz, götür, lap dissertasiya ilə bağlı olmasın, götür qoy bir tərəfə, vaxt gələr istifadə edərsən o materialları. Bizim o vaxt rusca yazanlarımız da çox olub. Vətənin ədəbiyyatını, mədəniyyətini, folklorunu yaymaq istəyənlər az olmamışdır. Bunları yığmaq lazımdır. Get işlə. İndi bu

şəkildə davam elətdir axtarışlarını. Qardaş, sən mətbuatda onsuz da yaxşı işləmisən, amma sənin yerin auditoriyadır. O məsələləri uşaqlara danışmalısan. Qayıt gəl universitetə" demişəm.

– Yazıçı kimi özünüzə münasibətiniz?

– Yazmaq, yaratmaq çox böyük sevincdir, xoşbəxtlikdir! Yazıçılıq ağır işdir. Çox adam onun şöhrət tərəfini görür, zəhmət tərəfini isə yox. Yazmaq – qaya çapmaqdanda çətindir. Yazıçı öz ömrünü gilə-gilə əsərlərinə verir. Bəzən taleyini də girov qoyur. Əbəs yerə deyil ki, Tolstoy kimi bir söz nəhəngi yazıçı əməyini qul əməyi adlandırır. Ancaq bununla belə yazıçılıq böyük şərəfdir. Xalq sevgisini qazananda onun xoşbəxtliyi əlçatmaz olur. Böyük sənətkarlar Nizamidi, Füzulidi, Sabirdi, bizim kimilər isə sadəcə yazardı, söz fəhləsidi. Ağlım kəsəndən həmişə söz-söhbətdən uzaq qaçmışam. Qabaqlar Yazıçılar İttifaqına Səməd Vurğunun, Mehdi Hüseynin üzünə gedirdim.

– Deyirdiniz ki, poeziyada uğur qazanmadınız, bəs dramaturgiyada sınaqdan necə çıxdınız?

– Mən də pyes yazmışdım. Cəfər Cabbarlı ölmüşdü. 37-də Hüseyn Cavidi və başqa istedadlı ədibləri həbs etmişdilər. Meydan boş qalmışdı. Bakıda da, maşallah, neçə teatr var. Hamısı da ağzını açıb təzə əsər gözləyirdi. Mən də cavan, ümidverici müəlliflərdən idim. Dilə tutdular ki, pyes yazım. Yazdım. Müharibə yeni başlamışdı. Dövrün nəbzini tutaraq yazdım. Tez də səhnələşdirdilər. Ailəmlə gedib müəllif lojasında əyləşmişdim. Tamaşanın şirin yerində ana oğluna deyirdi: – "Get oğlum, qorxma! Sən ölsən də, narahat olmayacağam! Təki sən Hitleri öldür, Vətəni xilas et!" Elə bu zaman salondan kimsə bərkdən dedi: yalançının... Kor-peşman

ailəmi də götürüb tamaşadan yarımçıq qayıtdım. Sonra teatrın rəhbərliyindən əsəri repertuardan çıxarmağı xahiş etdim. Vətəni sevmək olar. Vətənin azadlığı yolunda ölmək olar. Amma heç bir ana bəri başdan oğluna gedib ölməyi məsləhət görməz. Oğlunu ölümün qucağına atsa da, ümid edər ki, o sağ qayıdacaq.

– Rastlaşdığınız və sonradan əsərlərinizə çevrilmiş hadisələr sizə psixoloji cəhətdən necə təsir edib?

– Biz, bir dəstə adam söhbət edə-edə "Kommunist" küçəsi ilə üzüaşağı gedirdik. Akademiyanın yanına çatanda "Azərnəşr" tərəfdən zəng çala-çala tramvay çıxdı. Bizim bərabərimizə çatanda bir uşağı qəfil altına aldı. Bu, o qədər gözlənilməz oldu ki, izdihamlı küçə birdən, bir göz qırpımında dondu. Əsəblər tarıma çəkildi. Hamı gözlərini yumdu. Bu dəhşətə ürəkmi dözərdi? Bir də gördük ki, uşaq tramvayın arxa tərəfindən çıxdı və heç nəyi vecinə almadan qaça-qaça getdi. Gözlərdə sevinc yaşı parladı. Ürəklərdən bir nida qopdu:– Allah, sənə şükür! O boyda küçə elə bil bayram sevincinə büründü. Ürəkləri ürəklərə qoşan bir sevinc insan həmrəyliyinin himni idi!

– Personajlarınızın sizi oxucularınızla görüşdürdüyü hallar da olurmuş...

– Müharibənin ağır günlərində respublikamızın kəndlərindən bir nəfər qoca kişi yanıma gələrək mənə dedi ki, sən mənim oğlumu yaxşı tanıyırsan. Çox təvəqqe edirəm, onun indi harada olduğunu, nə etdiyini öz dilinlə mənə danışasan. Mən çox and-aman elədim ki, əmi, sizin oğlunuzu mən haradan tanıya bilərəm, mən birdən-ikidən sizi yaxud, oğlunuzu görmüşəmmi? Onda qoca qoltuq cibindən qat kəsilmiş, oxunmaqdan sürtülmüş, bəzi yerlərinin yazısı getmiş bir qəzet çıxa-

raraq dedi - budur, burada yazıbsan ki! Mən işin nə yerdə olduğunu anlayaraq qocaya ürək-dirək verib yola saldım. Doğrudan da, həmin qəzetdə mənim cəbhə həyatından bəhs edən bir hekayəm dərc olunmuşdu. Orada təsvir olunmuş gənc döyüşçünü qoca öz oğlu bilmişdi.

– *Gədəbəydə keçirdiyiniz günləri necə xatırlayırsınız?*

– *Gəncədə Pedaqoji Texnikumu bitirəndən sonra 28-30-cu illərdə Gədəbəyin özündə, Söyüdlü və Axırdam kəndlərində müəllim işləmişəm, Mirzə Teymurla bir yerdə. Onun iki oğlu – Qoşqarla Şamil sonralar bizim universitetdə dərs deyirdi. Dağ adamları düz olur, halal olur. Mərd-mərdanə camaatı var Gədəbəyin. Orada çox hörmət-izzət görmüşəm. Ömrüm boyu o yerlər, o insanları unutmaram. Bu gün də meşə, dağ, çay, bulaq təsvir edəndə, gözlərim qarşısına Gədəbəy mənzərələrini gətirib yazıram. Əsərlərimdə təsvir edilən mənzərələri gedib Gədəbəydə tapa bilərsiniz. Gədəbəydə müəllim işləyəndə yazdığım hekayələri çap olunmaq üçün Bakıdakı qəzet-jurnallara göndərərdim. Bir səs-soraq çıxmadı. Sonra məni "Kommunist" qəzetində məktublar şöbəsində işə götürdülər. Arxivdən yazılarımı çıxarıb makinada yazdırıb ədəbiyyat şöbəsinin müdirinə, redaktora təqdim edirdim. Onlar da "bəh-bəhlə" səhifəyə qoyar, məhsuldar işlədiyimi söyləyərdilər. Daha bilmirdilər ki, bunlar neçə il öncə yazıb redaksiyaya göndərdiyim hekayələrdi.*

– Deyirlər, Heminquey sevdiyiniz yazıçılardan olub?

– *Heminqueyin gəncliyi Parisdə keçib. Orada çox coşqun bir həyat yaşayıb. Paris onu sevib, o da Parisi. Heminquey deyir ki, Paris bir bayramdır. Parisi bir*

dəfə görənlər, Sena sahillərindən bir dəfə keçənlər onu bütün ömrü boyu unutmazlar. Hara getsələr, harda olsalar da, bu bayram, bu ilahi xatirə daim ürəklərində çırpınacaq.

– Evinizin eyvanından Xəzərə baxmağı sevir, tələbələrinizə də hər zaman rahat ev arzulayarsınızmış?

– Heç bilirsiz o eyvanı alınca nə qədər dava-dalaş görmüşdüm, əsəbilik keçirmişdim? Bir də, düzdür, istər alim olsun, istərsə də yazıçı, rahat ev lazımdır, yaxşıdır. Ancaq mən ən yaxşı əsərlərimi İçərişəhərdə bir kiçik mənzilim vardı, orada yazmışam. "Bir gəncin manifesti"ni yazanda birotaqlı mənzilimiz vardı, uşaqlar da körpəydi. Orada işləməyə, yazmağa şərait yox idi. Gecələr mətbəxdə oturub yazırdım. Uşaqların əskilərini də anaları yuyub mətbəxdə asardı ki, səhərə kimi qurusun. Başıma əskilərdən su dama-dama "Bir gəncin manifesti"ni yazırdım. Sonra mənə "Azneft"də hər cür şəraiti olan geniş mənzil verdilər. Amma "Bir gəncin manifesti" kimi əsər yaza bilmədim... Yəni əsər yazmaq üçün ev məsələsi əsas səbəb ola bilməz.

– Siz gözəl ailə başçısı olmusunuz, ailə nədir sizin üçün?

– Ailə qoşa ürəyin mahnısıdır. Bu ürəklər axıracan da qoşa oxumalıdır. Yoxsa əsl səadətdən danışmaq olmaz.

– Ölümdən necə qaçmısınız?

– (Zarafatla) Bir dəfə soruşdular ki, niyə görünmürəm o tərəflərdə? Sirri var bunun, deyim ikiniz də eşidin dedim. Son vaxtlar Əzrayıl yaman dadanıb Yazıçılar İttifaqına. Mənim də nə işim gözə görünüm? Canımdan bezmişəm ki?

– Ölüm haqda özünəməxsus fəlsəfəniz olub de-

yirlər?

– Ölüm haqdı, amma bu fəlsəfə də mənim əsl fəlsəfəm yox, bir zarafatım olub: Qardaş, belə havada heç ölmək lazım deyil. Əzrayıla üzdən-beşdən verib yola salaydılar da... Diriykən ölmək kimə lazımdır, qardaş, bir dəfə öləcəyik də, ta sızıldamaq nə üçündür? – demişəm...

– Sağlamlığınız ilk zərbə ilə bağlıdır?

– 1954-cü ildə Moskvada SSRİ Yazıçılar İttifaqının ikinci qurultayında toplaşmışdıq. Mehmanxanada səhər-səhər yuyunub nahara hazırlaşdıq. Birdən Sabit Rəhman mənə baxıb təəccüblə dedi ki, ay Mir Cəlal, ağzın yaman əyilib. O, zarafatından qalmazdı, elə bildim yenə də zarafat eləyir. Güzgüyə baxanda gördüm doğrudan da ağzım qulağıma doğru xeyli əyilib. Təcili yardım çağırdılar, təzyiqim 180-ə qalxmışdı. Məndə belə şey olmamışdı. Səməd Vurğun dedi ki, gəl səni Kremlin xəstəxanasına düzəldim, müalicə eləsinlər. Dedim ay Səməd, mənə Kremlin xəstəxanası lazım deyil. Məni qatarla Bakıya yola sal. Elə o axşam məni Bakıya yola saldı. Evə gəldim, Bakının kəndlərindən tanıdığım ara həkimini gətirtdim. Baxan kimi dedi ki, bir ay ancaq qatıq ye, azca çörəklə, başqa heç nə yemə. 2-3 gündən bir kənddən qatıq gətirdilər, gündə 3-4 dəfə qatıq yedim, ağzım düzəldi. O vaxtdan sonra düz 20 il bir dəfə də olsun, qan təzyiqim qalxmadı.

– Gənc yazıçılara məsləhətləriniz?

– Ya gərək elə yazasan, yazın səni yaşada, ya da elə sənətkardan yazasan ki, o səni yaşada. Yaxşı da, pis də – nə görsəniz, yazın. Bu gün lazımınız olmasa da, yazın. İndi yazdığınız bədii cəhətdən dolğun olmaya bilər, amma unutmayın ki, həmin anın əhval-ruhiyyəsini özündə əks etdirir. 5-10 il sonra qələminiz püxtələşəndə, bir gün "çiy" olan yazılarınızı cilalaya biləcəksiniz. Bu

gün yazdıqlarınız ömrünüzün sonuna kimi sizə yardımçı olacaq. Bir hekayə, povest, roman yazanda, xarakter yaratmaq istəyəndə, lap tipin portretini cızanda, bu gün yazdıqlarınız dadınıza çatacaq. Qarışqa kimi, arı kimi ömrünüzün baharında toplayın ki, ömrünüzün qışında yeyə biləsiniz. Cırcırama olmayın. Əsas məsələ yazmaqdı. Siz yazın. Çap olunmaq sonranın işidi. Onun da öz vaxtı gələcək. Əgər yazmasanız, çap olunmağa şərait yarandıqda görəcəksiniz ki, əlinizin altında bir şey yoxdu.

– Sovet dövləti haqda qəlbinizdəki qənaətiniz?

– Bunu başqa adama demə! Bir dəfə Firiduna Kirovun heykəlilə bağlı demişdim, onu yalnız xalq özü uçura bilər və onun yerinə də orada xalqın əzəmətli abidəsini – onu uçuranın abidəsini ucaltmaq lazımdır. 1976-cı ildə Hafiz Amerikadan birillik elmi ezamiyyətindən qayıtdığı gün onu öz otağıma çağırdım, təklikdə təəssüratlarını öyrənmək istədim. Əvvəl sakitcə qulaq asdım, sonra müəyyən suallar verdim və nəticədə, elə mən də təxminən söylədiyin kimi təsəvvür edirdim, muğayat ol, hər yerdə açıq danışma - dedim. Stalin – Bağırov repressiyalarını yaşamış nəsil üçün rejim vahiməsindən azad olmaq asan deyildi. Ağlımız kəsəndən bizə kapitalizmi söyməyi öyrədiblər. Ancaq gəl, gör, kapitalizm Fransanı hansı yüksəkliyə qaldırıb, hansı əlçatmaz mədəniyyət zirvəsinə ucaldıb. 70-ci illərin əvvəllərində Sovet İttifaqının iqtisadi durumunun pisləşməsi, ideoloji bünövrənin laxlamasına aid cavanların müxtəlif suallarına – "biz belə deməmişdik" - deyə cavab verər və bu ölkənin axırı nə olacaq? – deyə düşünərdim.

-

. . .

Mir Cəlal Paşayev haqqında deyilən fikirlər:

“Mir Cəlal mahir bir hekayə ustasıdır. Onun hekayələri yığcam və ibrətlidir. Mir Cəlalın hekayələrindəki sənətkaranə sadəlik, fövqəladə təbiilik, heyranedici səmimilik təqdirəlayiqdir”.

Məmməd Arif

“Qısa və mənalı yazmaqda Füzulini, Mirzə Cəlili, Sabiri həmişə, hamıya örnək hesab edər, nümunə göstərərdi. Füzuli poeziyası və poetikasının incəliklərini ümumiləşdirən tədqiqat əsəri ilə ədib özünü böyük qəlb şairinin incə bilicisi kimi tanıtmışdı”.

Firidun Hüseynov

“Mir Cəlal intellektual aləmi zəngin və müxtəlif sahəli yazıçılarımızdandır”.

Abbas Zamanov

“Mir Cəlalın yaradıcılığında ibrətləndirmək meyli, tərbiyə - həm də tərbiyəsizliklə mübarizədir - məşhur prinsipi qüvvətlidir. Onun tez-tez satira və yumora müraciət etməsinin sirri də bundadır. Yenə bu səbəbdəndir ki, Mir Cəlalın tipləri əxlaqi görüşləri etibarilə ya mütləq mənfi, ya da mütləq müsbət surətlərindən ibarət olur”.

Məmməd Cəfər

"Mir Cəlal müəllim, həqiqətən, peyğəmbər təbiətli insan idi. Xeyirxahlıq onun qanında, canında idi".

Nəriman Həsənzadə

“Mir Cəlalda, heç şübhəsiz, əyləncəli hekayə yazmaq qabiliyyəti vardır. Hər hansı şəkildə təzahür edən bu qabiliyyət həmişə böyük bir ənənənin inkişafı ilə bağlıdır. Bu onun sənətinin güclü cəhətidir”.

İ. Sats

"Mir Cəlal sənətkardır, yaradıcıdır. Onun romanının hər bir sözü öz avtobioqrafiyasının bir hissəsi kimi görünür, canlı və səmimi həyacanı dərhal oxucuya təsir edir...".

Jak Rıkaçev

"Aldığımız cəbhə məktubunda bir döyüşçü yazır ki, Mir Cəlalın "Vətən yaraları" hekayəsini oxuduqdan sonra mən düşmənə qarşı daha kinli və amansız oldum".

Səməd Vurğun

"Mir Cəlal intizar səhnələri yaratmağı sevir. Hekayələrində də nəzərə çarpan bu cəhət roman və povestlərində özünü daha çox hiss etdirir".

Cəfər Xəndan

"Onun satirik qələmində bəzən C. Məmmədquluzadənin, bəzən də, Ə. Haqverdiyevin cizgilərinə rast gəlirik. Lakin Mir Cəlalın yumor və satirası özünəməxsusdur".

Məmməd Arif

"Alim Mir Cəlal Paşayevin elmi əsərlərinin dili, üslubu öz qələm yoldaşlarının heç birinin dilinə, üslubuna oxşamır. Onun əsərlərində nə publisistika var, nə də qəlibləmiş elmi terminli tədqiqat dili. O, elmi əsərlərini yazıçı Mir Cəlalın qələmindəki yığcamlıq və şirinliklə, amma dərin və axıcı elmi mühakimə tutumu olan dillə yazırdı.

Bu yazı indi də təkraredilməz örnəkdir".

Pənah Xəlilov

"Bir gəncin manifesti" Mir Cəlal yaradıcılığının bütün gözəl keyfiyyətlərinin vəhdətidir. Bu, nəinki Mir Cəlalın, mən deyərdim nəsrin ən gözəl nümunələrindən sayıla bilər".

Bəxtiyar Vahabzadə

МИР ДЖАЛАЛ ПАШАЕВ

АДРЕСА, СТАВШИЕ МЕСТОМ ПОЛАМНИЧЕСТВА

II ЧАСТЬ

БАКУ - 2013

«Созданное мною в жизни самое большое произведение – это моя семья»

Мир Джалал Пашаев

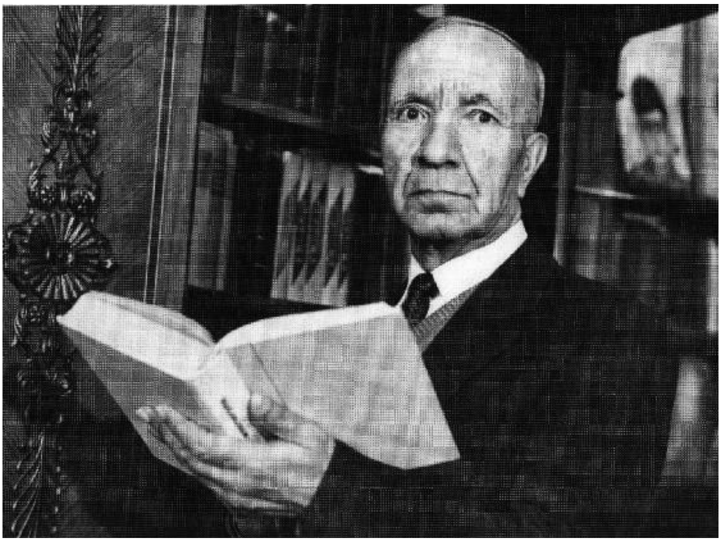

XX век подарил человечеству гениальных личностей и выдающихся общественных деятелей науки и культуры. Сегодня мы с гордостью можем сказать, что мы граждане великого государства, история летописи которого создана творчеством гениальных личностей и великих людей. Среди этих великих людей важное место занимает бессмертный деятель, выдающийся ученый, писатель и педагог, человек внесший безграничный вклад в развитие азербайджанской науки, культуры и образования Мир Джалал Пашаев.

Несомненно, в развитии азербайджанской литературы его вклад неоценим. С ранних лет он начал заниматься творчеством, благодаря своему таланту и труду он поднялся до ступени выдающегося писа-

теля, литературоведа, ученого и активного общественного деятеля. В его произведениях наравне с живыми картинами современной жизни народа, трудовой деятельности простого человека, его мечтами и мыслями также нашли отражение происходившие в современной жизни события. Поэтому произведения Мир Джалала Пашаева нашли путь к сердцам проживающих за пределами нашего государства миллионов ценителей литературы, а также стали источником их радости, оказав большое влияние на их обогащение с моральной точки зрения. Познания, круг интересов Мир Джалала Пашаева были обширными, богатыми и многосторонними. Выдающийся мастер слова, прозаик, он посвятил свою жизнь литературной, научной и общественно-педагогической деятельности. Он создавал произведения, прозы, монографии, которые не потеряли со временем своей литературной ценности, вырастил новое поколение литературоведов и педагогических кадров, а также всегда стремился к национально-культурному подъему своего народа.

Обращая внимание на его жизненный путь и разностороннюю научно-общественную деятельность, нельзя не возгордиться этой великой личностью.

Мир Джалал Али оглу Пашаев родился 26 апреля 1908 года в Ардебильской области Южного Азербайджана. Он был внуком самого почтенного и уважаемого жителя деревни Андебиль Мир Паши бея. В связи с тем, что отец Мир Али Мир Ашрафи был владельцем собственности, он поручил управлять делами деревни своим старшим сыновьям, а самого младшего Мир Джалала устранил от этой деятельности и направил для получения образования в Север-

ный Азербайджан, в город Гянджу. Отец умер в 1918 году, когда Мир Джалалу было всего 10 лет. Перед смертью отец, поручая младшего сына Мир Джалала, старшим сыновьям дал наставление: «Обучайте его. Пусть у него будет хорошее образование». Таким образом, Мир Джалал остался в Гяндже, продолжил свое образование и провел здесь свое детство и юность.

Мир Али привез сына в Гянджу с желанием, чтобы сын получил образование на родном языке. Маленький Мир Джалал осуществил надежды отца и стал великим писателем, ученым, завоевав имя великого человека. Очевидно, среда города Гянджи оставила свой отпечаток на творческую деятельность Мир Джалала.

Несмотря на то, что детство Мир Джалала было тяжелым, благодаря милости Всевышнего он преодолел все трудности, смог с верой и надеждой выйти на собственный путь. В 1918-1919 годах при помощи Благотворительного Общества он получил начальное образование, а после установления Советской власти в Азербайджане, поступил в Гянджинский педагогический техникум,который закончил в 1928 году. Некоторое время преподавал в Гяндже и в Кедабеке детям литературу. Он был избран председателем городской организации студенческих профсоюзов.

Выдающийся прозаик, литературовед, ученый и педагог, Мир Джалал Пашаев был одним из основателей современной азербайджанской литературы. За 50 лет своей трудовой деятельности, достигнув вершины художественного творчества он создал богатое литературное наследство. Войдя в литературу как писатель в 1928 году, Мир Джалал написал свое пер-

вое исследовательское произведение. Его исследования в области литературной теории, особенно учебник «Основы литературоведения» являются золотым экземплярам литературоведческой науки. Статья писателя «Классическое наследство и современность», монографические исследования, докторская диссертация на тему «Литературные школы в Азербайджане», «Творчество Физули», «О реализме Джалил Мамедкулузаде» и другие произведения всегда удовлетворяли дух и различные вкусы народа, отражали чистый моральный мир, ясную идеологию, глубокую веру в завтрашний день и ненависть к клевете.

Мир Джалал помимо литературного творчества продолжал свою научную деятельность. В 1929-1930 годах после работы на должности директора школы №1 в городе Гяндже, он в 1930 году поступил в Казанский восточный педагогический институт на литературное отделение, а в 1932 году, вернувшись в город Баку, поступил в аспирантуру Азербайджанского Государственного Научно-Исследовательского Института. Работая в редакциях «Коммунист» и «Молодой Рабочий», опубликовал свою первую книгу «На здоровых Путях».

В то же время в 1933 году он работал в Азербайджанском отделе Общественных наук Закавказского филиала Академии Наук СССР на должности младшего научного сотрудника.

В 1935 году после окончания аспирантуры в составе бригады Всесоюзного Союза Писателей был направлен в творческую командировку на Беломорско- Балтийский канал.

В 1936-1941 годах Мир Джалал преподавал в АПИ имени Ленина и в АДУ имени Кирова. В 1940

Mir Cəlal, Kazan Şərq Pedaqoji İnstitutunun tələbələri arasında yuxarı cərgədə soldan 5-ci, 1931-ci il.

году получил ученую степень кандидата филологических наук за произведение «Поэтические особенности поэзии Физули». Впервые в языковедении Мир Джалал сгруппировал свое творчество на основе определенных тем и с целью дальнейшего исследования создал системную композицию. Обратим внимание на его произведения, выпущенные после части «Начало»: «О поэзии Физули», «О газелях», «Особенности художественного языка», «Пейзажи», «Художественная логика», «Лирика», «Художественная проза», «Ринд и Захид», «Низами и Физули», «Дастан о бессмертной любви», «Аллегория у Физули». Монография «Творчество Физули» (такое название книги после ее усовершенствования) как в Азербайджане, так и в зарубежных странах (особенно в Турции) – одно из престижных произведений, посвященных поэту. Это произведение по характеру написания состоит не только из научных суждений.

Здесь помимо глубоких научных исследований имеется также эмоциональный слог. Что повышает научную монументальность монографии.

В 1944-1960 годах Мир Джалал Пашаев был начальником отдела «Советская Литература» азербайджанского филиала Института Языка и Литературы, а также доцентом кафедры азербайджанской литературы в АГУ имени С.М.Кирова, в 1948 году стал профессором, а 1961 году – руководителем.

Мир Джалал Пашаев в 1947 году за произведение «Литературные школы Азербайджана» получил ученую степень доктора филологических наук.

Мир Джалал Пашаев был удостоен медалью «За оборону Кавказа», орденами «Знак Почёта», «Октябрьской революции» и многими другими наградами.

Мир Джалал Пашаев считается писателем-реалистом. Читая его произведения нельзя не восхищаться правдивостью и реалистичностью описанных им событий. Будто жизненные события и люди без вмешательства писателя сами непосредственно переместились в художественные произведения. Действительность в художественной прозе Мир Джалала - это действительность, которая создана художественной силой писателя.

Проявивший себя в литературном мире сначала стихами, а затем очерками и рассказами, Мир Джалал муаллим вскоре стал известен как талантливый писатель, имеющий свой оригинальный творческий стиль. В 1928 году в печати были опубликованы его первые стихи («Морское преступление», «Завещание матери», «Корреспондент»). Однако после этого, а точнее, с 1930 года он начал писать рассказы. В авторитетных изданиях того периода - «Женщина Вос-

тока», «Молодой рабочий», «Революция и культура», «Литературная газета» были опубликованы его рассказы «Доктор Джинаятов», «Разоблочение», «Человек центра», «Неблагодарный», «Огородный вор», «Демонстрация силы», «Использование», «Дочь станка», «Восхищение». В 1932 и 1935 годах были изданы первые сборники очерков и новелл писателя – «На здоровых путях» и «Рост». Общее количество книг, изданных писателем, достигает 70.

Первое масштабное произведение Мир Джалала Пашаева – роман «Воскресший» был издан отдельной книгой в 1935 году. Он неоднократно подвергался критике, но несмотря ни на что завоевал симпатии со стороны читателей. Мир Джалал Пашаев в этом романе описал пробуждение крестьянина, нежелание быть орудием эксплуатации и необходимость присоединения к революционной борьбе. В романе «Воскресший» одно событие на уровне анекдота было поднято до уровня социального романа. На примере одного крестьянина были показаны различные классовые и политические группировки, общественные сословия были оживлены реальными и естественными контурами. Дело не в том, что за куском хлеба поехавший в город Гядир оставляет свою семью и присоединяется к большевикам, а дело в том, что он пробуждается и моральная смерть превращается в общественное бытие.

За 50-летнюю творческую деятельность он как видный прозаик занял в азербайджанской литературе свое достойное и славное место. Написанные им произведения целиком отражали красоту того времени. Считающийся одним из лучших романов азербайджанской художественной прозы «Манифест моло-

дого человека» будучи плодом безграничных трудов писателя, навсегда врезался в память людей. Можем с полной уверенностью сказать, что только своим произведением «Манифест молодого человека» Мир Джалал Пашаев завоевал право встать в один ряд с мастерами классики. Когда это произведение увидело свет, его автору не было и 30 лет. Роман «Манифест молодого человека», как и многие другие произведения, считается жемчужиной нашей национальной литературы. Он не теряет своей актуальности по сей день и является вершиной творчества Мир Джалала Пашаева. Это произведение, написанное рукой интеллектуального ученого, писателя, мастера слова, является настоящей воспитательной школой для молодежи.

Роман «Манифест молодого человека» посвящен героической борьбе тружеников Азербайджана в 1918-1920 гг. Он был опубликован в 1937-1939 годах по частям в журнале «Революция и культура», что создало в жизни писателя крутой поворот, открыло тропу к дороге на литературную вершину и завоевало широкую читательскую аудиторию. Это произведение, вышедшее массовым тиражом в издательстве «Ушаггенджнешр» в 1940 году, в связи с читательскими запросами неоднократно переиздавалось и в последующие годы. «Манифест молодого человека» и сегодня воодушевляет. Это произведение, переиздававшееся в различные годы девять раз, любят и далеко за пределами Азербайджана.

Несомненно, одной из главных тем романа является безграничный героизм, сила воли и победа, продемонстрированные народом в Великой Отечественной войне. В тяжелые военные годы Мир Джа-

лал Пашаев демонстрировал свою оперативность во всем. Так, мы можем назвать ряд его произведений, где описывается героическое сражение азербайджанского народа против фашизма. Среди них «Изречение народа» (1941), «Рассказы о Родине» (1942), «Ильяс» (1942), «Исрафил» (1943), «Раны Родины» (1943), «Родина» (1944) и др. книги. Основным содержанием этих произведений является героизм нашего народа, сила воли, терпение, верность Родине и вера в победу.

Как и в довоенный период в последующие годы творчество Мир Джалала Пашаева развивалось в двух направлениях. С одной стороны он восхвалял счастливую жизнь советских семей, с другой – сражался с древними устоями, мешавшие развитию народа.

Сражающийся за мирную, спокойную жизнь, являющийся любимцем народа Мир Джалал Пашаев начал работать над новыми произведениями, в которых постарался продемонстрировать безграничное счастье народа, появившееся после победы во Второй Мировой войне.

В сборнике произведений «Вырвавшиеся из огня» (1945) он описал любовь к литературе людей, вернувшихся с фронта. Тема мира, гуманизма, спокойной жизни людей описывается в следующих произведениях: «Китаянка» (1950), «Во имя мира» (1951), «Миндальные деревья» (1953), «Арабская девушка» (1962) и т.д. В своем романе «Открытая книга» Мир Джалал Пашаев описывает современность, в романе «Сверстники» - патриотизм народа в Великой Отечественной войне, в «Новом городе» – производственные достижения города Сумгаита в военный период. До сих пор являются актуальными его произведения

«Доктор Джинаятов», «Анкет Анкетов», «Собрание». Здесь отражены картины реальной жизни и философские размышления, которые и сегодня вполне актуальны. Они отражают реальную жизнь и философские мысли того времени.

Если обратить внимание на творческий путь Мир Джалала Пашаева, можно заметить существующую общественную реальность, которую он описал в своих образах. Окинем взором некоторые его произведения. Насыщенный интересными аргументами рассказ «Доктор Джинаятов», описывает героя, которого в реальной жизни не существует. Автор описал халатного, безответственно относящегося к здоровью людей доктора, который встает перед нами в качестве виновника и преступника. Молодой студент Рамазан Ализаде обратился в больницу за помощью к доктору Джинаятову, чтобы спасти своего больного отца. Однако доктор Джинаятов пренебрежительно отнесся к нему, идя к больному, рассматривал витрины магазинов а дойдя до дома больного, он вдруг обнаружил, что забыл термометр. Он вновь тяжелыми шагами возвращается в больницу.

В произведении «Собрание» описываются люди, помешанные на собраниях. Где бы они не находились, дома или на работе, им постоянно присущ официальный тон. Они позабыли о смехе, о красоте природы, музыке, праздниках. Эти люди считают, что вся жизнь была создана для проведения собраний и является одним значимым документом.

В произведении «Анкет Анкетов» автор в лице Анкет Анкетова создал сильный художественно-общественный тип, которому присущи конкретные общие качества. Перед нами встает человек, который

Soldan-sağa (oturanlar): *Mikayıl Rəfili, Sabit Rəhman, Səməd Vurğun, Mir Cəlal, Süleyman Rüstəmov;*
(ayaq üstə): *Əvəz Sadıqov Cəfər Cəfərov, Ənvər Məmmədxanlı, Hidayət Əfəndiyev, Əli Vəliyev, Məmməd Rahim, Zeynal Xəlil, Mehdi Hüseyn, Abdulla Şaiq, Hüseyn Cavid*

оценивает людей и их отношения по их личным документам, если есть документ, значит можно кому-то доверять.

Нельзя не отметить, что благодаря произведениям Мир Джалала Пашаева сформировалось воспитание, просвещение и взгляд на мир нескольких поколений.

Характерно, что его проза, рассказы, повести и романы, изобилуют фактами из биографий и произведений таких классиков азербайджанской литературы как Низами, Мухаммед Физули,Ордубади, Самед Вургун, Аббас Саххат, Мирза Алекпер Сабир, Джалил Мамедкулизаде, Абдуррагимбек Ахвердиев, чья

творческая позиция была ему наиболее близка. Вместе с тем Мир Джалал не ограничивался рамками национальной литературы, опираясь в своем творчестве на богатые традиции мировой литературы. Он написал ценные научные произведения и статьи о таких мастерах слова как Лев Толстой, Максим Горький, М.Шолохов, Антон Чехов.

Основные отличительные черты художественного стиля и творчества Мир Джалала Пашаева – естественность, искренность, разнообразие, оригинальность. Мир Джалал Пашаев в истории литературы является мастером красивых рассказов, создателем незабываемых романов, автором ценных исследовательских произведений, которые освещают историю литературы и различные проблемы.

Считающийся одним из корифеев литературно-научной мысли, писателем, литературоведом, доктором филологических наук, заслуженным деятелем науки XX века Мир Джалал Пашаев 70 лет своей жизни посвятил развитию литературно-научной и педагогической мысли азербайджанского народа. В своей эпохе азербайджанской литературы он занял исключительное место как ученый и литературовед-теоретик. Учебник Мир Джалала Пашаева «Основы литературоведения», который используют студенты филологического факультета 1-го курса, является настольной книгой специалистов. С 1936 года и до конца своей жизни Мир Джалал Пашаев читал лекции по этому предмету в аудиториях Бакинского Государственного Университета.

Умелый мастер романа Мир Джалал Пашаев также заработал себе имя «принесший жизнь в литературу». Его богатое творчество, научное наследство,

плоды честного труда ещё долго послужат примером в воспитании многих поколений. Оставшись в истории литературы как выдающаяся личность, хороший человек, видный деятель, талантливый литературовед Мир Джалал Пашаев был похоронен в Баку 28 сентября 1978 года на Аллее Почетного захоронения. Большая утрата великого писателя, автора блестящей страницы национальной истории литературы стала причиной глубокой печали каждого человека. Свет, который был зажжен любовью незабываемого писателя и педагога Мир Джалалом Пашаевым, до сих пор восторженно светит. Его выдающаяся личность завоевала вечную память нашего народа. Каждый год 28 сентября горячо любящие читатели Мир Джалала Пашаева вновь и вновь чтят и вспоминают его.

Даже с течением времени люди вспоминают доброжелательность и человечность Мир Джалала Пашаева. Он всегда останется на вершине славы, а любовь к нему будет жить, пока будет существовать этот мир.

Для увековечивания имени Мир Джалала Пашаева в Азербайджане названы – улицы, школы, библиотеки, дома культуры. В 2007 году в Гяндже была проведена церемония открытия Дома Музея в память видного литератора Мир Джалал Пашаева. В Доме Музее выставлены 300 экспонатов и около 80 книг. В музей эти книги подарили дети великого литератора, а также подарили личный паспорт, орден и медали. В настоящее время эти вещи – самые ценные экспонаты музея. Деятельность Дома Музея Мир Джалала Пашаева в Гяндже не случайна. Несмотря на то, что Мир Джалал Пашаев родился в Южном Азербайджане, судьба его привела в древний город Гянджу.

Литератор, проводя здесь незабываемые моменты детства и юности, всегда любил этот город и считал его родным. Также в Музейном Комплексе действует отдел научно-литературного исследования. Создание отдела служит исследованию нашей литературы. В Музейном Комплексе Мир Джалала Пашаева непрерывно организуются презентации книг поэтов и писателей, концерты, встречи с городской интеллигенцией, литературные уроки и экскурсии для учеников и студентов. Необходимо отметить, что сегодня не только в Азербайджане, но и за его пределами широко изучается жизнь и творчество литератора, а его произведения встречают с большим интересом.

По указу президента Азербайджана от 31 января 2008 года «О проведении юбилеев, входящих в программу ЮНЕСКО 2008-2009 года, связанной с Азербайджаном и касающаяся празднования знаменательных событий», в Париже, в резиденции ЮНЕСКО была торжественно проведена церемония, посвященная 100-летнему юбилею выдающегося представителя Азербайджанской литературы хх века, ученого, педагога Мир Джалала Пашаева.

Проведение на уровне ЮНЕСКО 100-летнего юбилея Мир Джалала Пашаева, внесшего огромный вклад в азербайджанскую литературу и науку хх века, в первую очередь является проявлением внимания, которое оказывают на мировом уровне азербайджанской науке, культуре и литературе. Помимо празднования 100-летнего юбилея в нашем государстве и со стороны ЮНЕСКО, также была учреждена премия выдающегося писателя, ученого Мир Джалала Пашаева. Этой премией награждаются интеллигенты, которые достигают больших успехов в научной, ли-

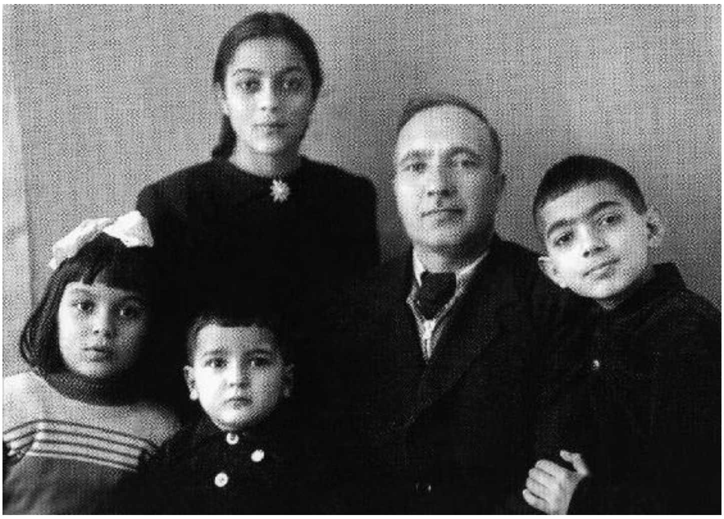

Mir Cəlal övladları ilə. 1950-1951-ci illər.

тературной, культурной и общественно-политической жизни Азербайджана.

Несомненно, благородные и великодушные черты характера Мир Джалала Пашаева отражаются на воспитании всего поколения Пашаевых.

Быть родственником такого выдающегося ученого, замечательного писателя, а также быть сыном и внуком такого блестящего человека как Мир Джалал Пашаев – это большая честь и гордость. Прожить эту славную жизнь с чувством гордости досталось детям Мир Джалала Пашаева – Арифу Пашаеву, Хафизу Пашаеву, Агилю Пашаеву, Адибе Пашаевой, и Эльмире Пашаевой.

В 1934 году 15 февраля в семье Пашаевых родился первый ребенок – Ариф Пашаев, который принес семье большую радость. Это было для Мир Джалала Пашаева самое большое счастье, которое могло быть дано Богом. Ариф Пашаев, также как и

его отец, внес большой вклад в развитие страны и просвещение народа.

Видный ученый Азербайджана, педагог, работник науки и образования, общественный деятель, академик Национальной Академии Наук, лауреат государственной премии, действительный член нескольких международных академий, профессор Ариф Пашаев Мир Джалал оглу также является автором более 300 научных произведений, более 15 книг и монографий. Академик Ариф Пашаев Указом Президента Азербайджанской Республики от 15 февраля 2004 года за вклад в развитие науки и образования был награжден орденом «Славы». С 1996 года по сегодняшний день является ректором Национальной Академии Авиации. Государственного Концерна «Воздушные пути Азербайджана».

2 мая 1941 года в городе Баку в семье Мир Джалала родился ещё один сын – Хафиз Пашаев. Он много лет был полномочный посол Азербайджана в Америке, а в данное время является ректором Азербайджанской Дипломатической Академии. Он является автором более 100 научных произведений, 2-х монографий, десятка различных статей на общественные и политические темы, издаваемые как в азербайджанской, так и в международной прессе. Распоряжением Президента Азербайджанской Республики он был награжден орденом «Славы» за вклад в развитие азербайджанской науки.

Младший сын Мир Джалала Пашаева Агиль Пашаев не только талантливый и хороший человек, но также достойный сын своей Родины и народа. Любимый представитель семьи рано ушел из жизни.

Видные женщины поколения – Адиба и Эльмира

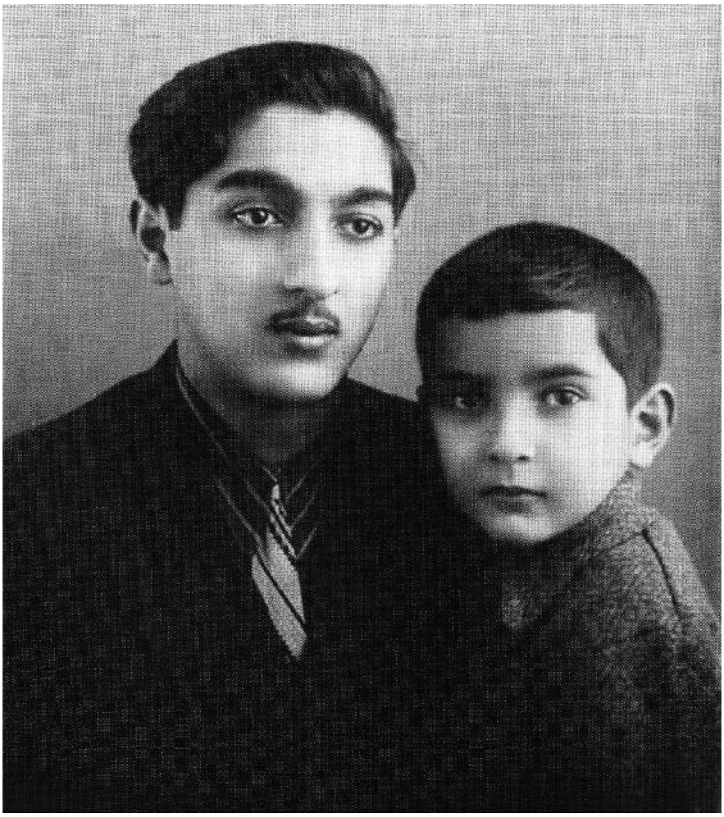

Arif Paşayev və qardaşı Aqil. 1956-cı il.

Пашаевы продолжили великий путь отца, занимаясь педагогикой.

Мир Джалал Пашаев был ласковым и заботливым отцом.

Вот, что говорит о нем Заслуженный учитель Эльмира ханум Пашаева, которая в настоящее время преподает фортепиано в Музыкальном колледже при Национальной консерватории: «Отец был мудрым, скромным, объективным, простым, искренним человеком и патриотом своей страны. Его поведение

стало примером для нашей семьи. Он никогда не повышал на нас голос, не говорил грубых слов, с удовольствием объяснял нам уроки и отвечал на наши вопросы. Отец был разносторонним человеком. В моей памяти до сих пор остались его утонченный юмор и интересные разговоры. Он с большим чувством гордости относился к профессии учителя, очень любил своих студентов. Не любил когда учителя обижали своих учеников. Талантливые ученики были для него отрадой, он оказывал им всестороннюю помощь. Свои вещи отдавал нуждающимся студентам.

Он в основном писал по ночам. В его рабочем кабинете на стене висела фотография Самеда Вургуна. Он любил его и его произведения. Отец был из Южного Азербайджана, а когда приехал в город Гянджу, познакомился с Самедом Вургуном. Затем это знакомство переросло в дружбу. Отец был верным и преданным другом. Хороших людей никогда не хотел терять. О людях, которые ему не нравились, не хотел говорить. Будто они для него не существовали. Среди близких знакомых были известные ученые Мехти Алиев, Шефаят Мехтиев, Гамид Арaслы, писатель Сулейман Рагимов. Свидетелем на его свадьбе с моей мамой Пустаханум, был Микаил Мушвиг. На свадьбе также участвовал Джаббар Гарягдыоглу и другие известные люди.

Так как моя мама очень любила выращивать цветы, мой отец посвятил ей рассказ «Девушка, выращивающая цветы». Он также посвящал произведения другим членам семьи – «Сыну Арифу», «Поздравляю» и первой внучке Айтекин.

Иногда умеющий быть требовательным, он обла-

дал мягким характером и никогда никого не обижал. Нас в семье было пятеро – 3 брата и 2 сестры. Он всегда хотел видеть своих детей дружелюбными и эти отношения сохранились между нами. Отец всегда говорил, что каждый ребенок для него отдельное произведение. Мы переняли у него многие черты характера. Результатом нашего большого уважения к личности отца как учителя стало то, что я и моя сестра Адиба ханым стали учителями. В семье мы стараемся продолжать те традиции, которые отец заложил, работая учителем. Помимо моей сестры, область филологии выбрал и мой покойный брат Агиль.

Через нескольких месяцев, после празднования своего 70-летнего юбилея мой отец умер. В последние дни своей жизни он ходил преподавать в свой любимый университет. Смерть встретила его неожиданно, он не лежал больным в постели.

В 2008 году был отмечен 100-летний юбилей Мир Джалала Пашаева на уровне ЮНЕСКО. Его произведения были переведены на несколько языков мира. Знающие его люди до сих пор вспоминают его и его добрые дела. Мы счастливы и горды тем, что являемся его детьми».

Внучкой Мир Джалала Пашаева и дочкой Арифа Пашаева является Мехрибан ханум Алиева. Она носит гены великих людей и самым блестящим качеством её характера является благородство. Первая леди государства, любимая жена президента Азербайджана, посол доброй воли ЮНЕСКО и ИСЕСКО, президент Фонда Гейдара Алиева, народный депутат Алиева Мехрибан Ариф гызы вносит огромный вклад в развитие национальных ценностей Азербайджана.

Рожденная в семье ученых и интеллигентов Мехрибан ханум является общественным деятелем, трудолюбивым народным депутатом. Мехрибан ханум Алиева заботится о древней и современной культуре. Она также помогает многим людьям, которые пройдя через тяжелые испытания вернулись на путь истины. Любовь к членам семьи, почтительное отношение всегда высоко ценились в семье Пашаевых. Эти семейные традиции как нерушимые законы передаются из поколения в поколение. Глава поколения Пашаевых дедушка Мехрибан ханым, известный писатель, общественный деятель, профессор Мир Джалал Пашаев говорил: «Самое лучшее произведение, которое я создал – это моя семья». Данная священная традиция, переданная генами, нашла отражение и в душе Мехрибан ханым: «Семья для меня самое главное».

Люди, знающие близко Мир Джалала Пашаева, в первую очередь говорят о нем как о светлом и достойном уважения человеке. Честность в отношениях с людьми, моральная чистота, открытость к жизни, науке, творчеству, педагогической деятельности были самыми верными попутчиками Мир Джалала Пашаева.

Мир Джалал Пашаев был учителем с большой буквы, который вырастил и сформировал бесчисленное количество филологов. Учителем многих известных сегодняшних филологов был именно Мир Джалал Пашаев. Такие природные качества как мастерство и дальнозоркость будто были дарованы ему Богом. Он как в семье, так и в литературе был мудрым человеком. А слова, сказанные мудрым человеком, звучат как призыв к правде.

Руководя в течение 17 лет литературной кафедрой в Бакинском Государственном Университете, Мир Джалал муаллим старался воспитать в студентах настоящего человека, гражданина и интеллигента. Этот человек с большим сердцем всегда интересовался семейным положением, материальным состоянием, проблемами студентов, оказывал им необходимую помощь, давал советы талантливым студентам, создавал им условия для выступлений в прессе. Мир Джалал Пашаев был для студентов достойным учителем, научным руководителем, советчиком, заботливым отцом. Доктора наук, профессора, которые выросли под руководством Мир Джалала Пашаева, сейчас читают лекции в высших учебных заведениях, работают в научно-исследовательских учреждениях. Обращаясь со студентами как с родными детьми, дав им глубокие знания, Мир Джалал Пашаев стал примером дружелюбия. Став студентами Мир Джалала Пашаева, слушая его лекции, складывается образ настоящего учителя. Таким людям на вопрос о том, каким должен быть истинный учитель не нужно искать ответа.

В эпоху Второй Мировой войны Бахтияр Вахабзаде, беря уроки у Мир Джалала Пашаева, в своей статье «Мой учитель» писал: «В творчестве Мир Джалала Пашаева одной из самых выдающихся черт является его чистый, веселый и кристальный язык. Его художественный язык соответствует манере народного разговора, в последней степени обогащен живыми, естественными выражениями. Он к научным и художественным произведениям подходит с точки зрения чистоты и безупречности. Этого требовал он и у других».

Mir Cəlal tələbələri ilə. 1975-1976-cı illər.

Мы предоставляем вам нетрадиционное интервью с Мир Джалалом Пашаевым записанное одной из студенток…

Впервые я увидела Мир Джалала в 1977 году. Все студенты и я в том числе помним, как он медленно шагал, тихо разговаривал, при этом взгляд его часто устремлялся в одну точку, кроткое выражение лица редко менялось. Я помню его как мудрого человека, повидавшего много на своем жизненном пути. К сожалению, мы также рано потеряли любимого студента Мир Джалала и моего самого любимого учителя Фирудина Гусейнова. Это нетрадиционное интервью на основе строчек из воспоминаний моих учителей я посвящаю Мир Джалалу Пашаеву и учителям, являющимися его воспитанниками…

– Вы являетесь человеком светлого мира, который создали сами, и каждого хотели видеть в

этом мире. Как ученый, педагог и писатель вы не скрывали того, что желаете освободить свой светлый мир от несовершенных людей…

– Я думал, что бы Министерство Образования включила бы в программу средних школ специальный предмет о гуманизме человека. Чтобы дети с малых лет знали обязанности гуманного человека. Может тогда мы спаслись бы от невежественных людей.

– Ваше простое требование писать «человеческим языком» до сих пор не забыто...

– Народ рождает литературу из жизни. Посмотрите, как точно народ выражает свои мысли. Речь должна быть такой же простой и ясной как мысли. Наука и искусство имеют единое содержание. Наука доказывает, а искусство описывает и воспевает. Со студентов и аспирантов я требовал понятную письменность и ясную речь. Я говорил, если можно выразить мысль двумя словами, какой смысл писать десять слов? Когда я был научным руководителем Бахтияра, я говорил ему: – «Вместо слов «я - голодный», ты говоришь: «У меня есть расположение к еде». Это что за язык, пиши человеческим языком. Пиши на человеческом языке, чтобы мне было понятно».

– Почему не одобряли стремление молодежи быть писателями?

– На улице кого не увидишь, у всех за пазухой папка и все называют себя писателями, но не читателями. Я им говорил, что видимо вы талантливые ребята. Не понимаю желания стать писателем. Мы живем в век техники. Народу нужны физики, математики, химики. Есть большая потребность в инженерах. XX век – век техники и науки. Тот, кто

владеет точными науками, у того в руках ключи от будущего. Изучайте природу, природа – это океан, большая наука, которая совершенствует человека. Для писателя же не обязательно пройти какой-нибудь университет. Если есть талант, можешь стать писателем. История литературы показывает, что хорошие писатели не всегда заканчивали факультет литературы. Например, Чехов был врачом, но стал знаменитым писателем. Наше время – это время ученых, а не поэтов. Число писателей в развитых странах намного меньше, чем в нашей стране. В настоящее время число писателей обратно пропорционально невежеству народа. Сегодняшние студенты говорят: «Всё начинается с меня» . Пусть тогда, в свидетельстве о рождении ребенка сразу пишут «кандидат наук», все равно рано или поздно все будут «защищаться». Лекции не выходят за пределы 4-х стен, а чтение книг остаётся всегда. Необходимо, чтобы у каждого было свое дело. Первая ступень науки – это кандидат наук, наличие недочетов естественно. Другое дело - звание доктора наук. Здесь большое поле деятельности. В науке помимо ума нужна смелость. Если вы в науку ничего не вкладываете, то не будьте лишним грузом, работая попусту. Для достижения своей цели беритесь за то, что умеете делать .

– Каким в вашей памяти остался Гусейн Джавид? Говорят, что он сыграл определенную роль в установлении вашего творчества?

– Джавид был как пророк. Он часто приходил в мою квартиру в Ичеришехере. Однажды он пришел и, увидев, что я занимаюсь, спросил, что я пишу. Я ответил, что пишу диссертацию. «О чем?» - спросил

он. Я ответил, что о творчестве женщин-поэтов Азербайджана. Он сказал: «Комсомол, тебе не жалко чернил и бумаги? Пиши о Физули, чтобы твое имя осталось в истории наравне с Физули». Однажды работая над кандидатской диссертацией, я увидел, что идет Гусейн Джавид. Подойдя ко мне, он снова спросил: «Комсомол, что ты делаешь?» Когда Гусейн Джавид узнал, что я работаю литератором в журналах «Комсомол» и «Голос молодежи», он без промедления с серьезным видом сказал: «Пиши о таких деятелях и на такие темы, которые долго будут жить в памяти людей. Пока будут жить эти статьи, будешь жить и ты». И добавил: «О Физули пиши, о Физули». Я хорошо понял, что хотел мне сказать Гусейн Джавид. Я поменял тему. Взял тему о поэзии Физули. Напечатанная мною книга «Творчество Физули» – это своеобразная память о Гусейне Джавиде. Однажды я спросил у него: «Вы пишите и пьесы, и стихотворения. Что вам больше нравится проза или поэзия?» Он ответил, что если бы собеседник мог отвечать на вопросы стихами, он бы разговаривал стихами.

– Как вы вспоминаете 37-й год?

– Те годы были очень тяжелыми и ужасными. Вечером мы ложились спать как большевики, просыпались как меньшевики и наоборот. В Москве готовились к подготовке декады азербайджанской литературы и искусства, определялись их представители, составлялись списки. Данные списки подтверждались не только в Азербайджане, но и в Москве. В том списке имя Узеира Гаджибекова не было. Его имя было в черном списке. В общем, списки отправлялись в Москву и представлялись И. В. Ста-

лину. После прочтения списка Сталин спросил: «А где «Аршын мал алан»?» После этих слов имя Узеира бека было внесено в новый список уважаемых представителей декады. Вопрос Сталина: «А где «Аршын мал алан»?» спасло Узеир бека. Я не знаю, был ли знаком Сталин с Узеир беком или нет, но знаю, что Сталин смотрел «Аршын мал алан» на грузинском языке в Грузии.

– Самед Вургун был одним из самых близких ваших друзей...

– В Азербайджане жанр стихотворения связан именно с Самед Вургуном. Самед Вургун был известен на весь мир. Сейчас мало осталось тех хвастливых людей, которые его не одобряли и говорили, что напишут лучше него. Мне он говорил, что у меня есть большой недостаток – я слишком порядочный человек. Наши некоторые писатели, когда был жив Самед Вургун, говорили, что талант и авторитет Самед Вургуна мешает их славе. Будто, если бы не он, то они высоко подняли бы флаг в жанре стихотворения. Но что случилось? Почему через столько лет после смерти Самеда Вургуна ни один писатель до сих пор не поднял этот флаг. Это всё пустые разговоры. Даже все писатели вместе не смогут поднять этот флаг, потому что, как говорил Мирза Джалил, Самеда Вургуна создало само время.

– На лекциях вы с большой любовью говорили о Мирза Джалиле Мамедкулизаде...

– Мы стали узнаваемы благодаря «Почтовому ящику» Мирза Джалила. В XX веке на всём Ближнем Востоке ни у одного народа не было такого великого человека. Однажды профессор Джафар Хандан преподал специальный курс Мехти Гусейну о творче-

стве Джалила Мамедкулизаде. С увлечением читавший лекцию литературовед, ушёл с урока недовольным. На кафедре мы узнали, что один студент задал вопрос ему: - «Учитель, сколько можно рассказывать о Джалиле Мамедкулузаде?» – «Можно рассказывать до тех пор, пока ты не поймёшь»- резко ответил Мехди Гусейн.

– Не все понимали философию Мирза Джалила Мамедкулузаде одинаково...

– Я выступаю против тех, кто против выражения – «Джалил Мамедкулизаде – философский писатель» и говорят о нём, что у него «нет системы». Тогда я спрашиваю у тех, у кого в дипломе написано «философ»: – «А у вас есть философская система? Мирза Джалил всегда современен. А я, как вы видите, сотворенный Богом Мир Джалал. Даже если я захочу Мирза Джалилом мне не быть».

– Троица – Мир Джалал, Самед Вургун, Мехти Гусейн...

– Я потерял хороших друзей, остался один. Мехти был человеком с убеждениями и с достоинством, образованным, остроумным, находчивым. Самед был обладателем большого авторитета. Когда он брал ручку и писал, то бумагу никогда не портил.

– У этой троицы было много приключений, мы бы хотели услышать самое удивительное.

– Однажды вечером Самед позвонил и спросил, что я делаю дома, попросил одеться и придти в ресторан «Интурист». У него была такая особенность в характере, встать внезапно во время обеда и сказать одному из нас: «Заплати за нас, а мы уходим». Поэтому мы всегда брали с собой значитель-

Mir Cəlal, Abbasqulu Abbaszadə, Əşrəf Hüseynov, Müəllimlərin IV qurultayı. Bakı, 1960-cı il.

ную сумму денег. Иногда было много гостей, так как Самед Вургун приглашал за свой стол даже незнакомых людей. Я пришёл в ресторан «Интурист». Нас было 7-8 человек: Мехти Гусейн, Мирза Ибрагимов, Сулейман Рустам, Сулейман Рагимов, Джафар Хандан и другие. Накрыли большой стол, покушали. Сами стали думать, кого выберет на этот раз Самед. Когда закончили обедать, Самед смеясь сказал нам, что счет оплачен, вставайте уходим. Мы сели в свои автомобили и поехали в сторону филармонии. Самед проехал филармонию и остановил машину перед старым зданием напротив парка «Пионер». Он вышел из машины и подошел к сторожу, который стоял перед зданием с ружьем. Мы тоже вышли и подошли к нему. Самед стал расспрашивать старого сторожа, сколько он получает, работая здесь сторожем. Мужчина ответил, что получает 300 рублей. Тогда Самед спросил, сколько у него детей. Сторож

ответил – 8 детей. Самед не успокоился и опять спросил, как же он содержит семью при такой маленькой зарплате. Мужчина сказал, что иногда работает в 2 смены. Самед положил свою руку на его плечо и сказал: – «Дядя, дай мне посмотреть твой плащ». Мужчина принял нас за чиновников, ничего лишнего не сказав, настороженно снял плащ и отдал Самеду. Самед постелил плащ на землю, повернулся к нам и сказал, что тот, кто оставит в кармане хоть копейку, того выругаю. «Что взяли из дома, выкладывайте, считайте, что заплатили в «Интуристе»» – сказал он. Мы вытащили из карманов всё до последней копейки. Самед не стал считать деньги, всё высыпал на плащ, отдал мужчине и сказал: – «Дядя, отнеси и накорми своих детей». Мы сели в машину. Мужчина так и остался смотреть нам вслед.

– Вы также были в числе писателей, которых критиковали. Что вы можете сказать об обиде, которая существовала между вами и Аббасом Замановым?

– Как ученый, я уважаю Аббаса Заманова. Но у всего, в том числе у похвалы или критики есть свой предел. Долг критика высказывать свое мнение, давать направление. Спасибо Мехти Гусейну, который вывел правду наружу, дал мне крылья и вдохновение. Однажды вечером я позвонил Мехти Гусейну. Первым словом было: – «Статью прочитал, отправь мне роман». Я его поблагодарил, и сказал: – «Боюсь, что некоторые люди скажут, что между студентом и учителем существуют пристрастные отношения». Признаюсь, что он похвалил меня больше, чем следовало.

– Как вы относитесь к высказыванию «Цените людей при жизни»?

– Честное слово, покойных писателей столько хвалят, что иногда жалеешь, почему ты ещё живой. Первоначально писатель должен знать, как писать, а потом уже о чём писать и что писать. Изучая поэзию Низами, Физули, Дж.Мамедкулизаде, М.А.Сабира мы заодно и совершенствуемся.

Некоторые интеллигенты в годы революции хорошо не знали Сабира и не могли оценить его заслуг. Сабир – это поэт, который правдоподобно описывал страдания рабочих и крестьян, находящихся под гнетом господствующего класса.

– Чем был для вас университет?

– Университет – священное место. Гордость народа. Не каждый человек сможет возглавить его. Университет дал нам образование, дом, семью, учёную степень, работу, прославил нас и наших детей. Поэтому для нас это самое священное место, которое необходимо охранять. Университет не каждому дает возможность защищать дипломную работу, писать диссертацию. Поэтому нужно охранять авторитет университета. Я всегда говорил своим студентам, где бы вы не были ведите себя достойно имени Государственного Университета.

– Однажды Вы сильно разозлились на студентов, по отношению к которым всегда были уступчивым…

– Я всегда шёл на уступки студентам, жалел их. Но однажды, я шёл по коридору и услышал, как один из студентов сказал другому: – «Невежда, Мир Джалал хороший учитель, несмотря ни на что поставит всем по «4» или «5», ты лучше иди, готовься

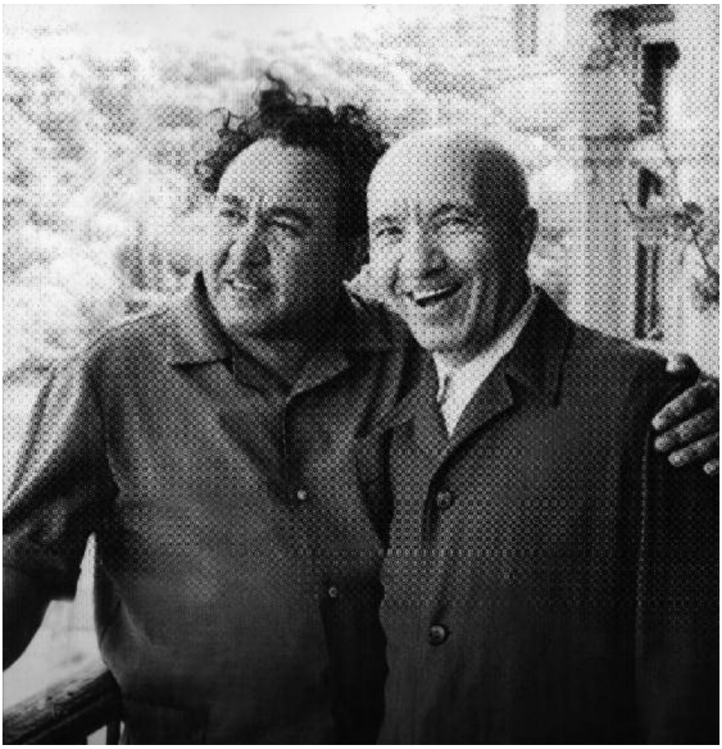

Mir Cəlal İslam Səfərli ilə mənzilinin eyvanında. 1966-cı il.

к следующему экзамену, нужно опасаться вредного учителя». Это получается, что они не так поняли мое уважение к ним. Сейчас тем, кто не знает мой предмет, я не ставлю высокую оценку. В конце экзамена, посмотрев лист оценок и немного успокоившись, я сказал: «Зря я этим беднягам поставил низкую оценку. Те, кто не прошёл экзамен, пусть снова придут». У учителя одно ухо не должно слышать, один глаз не должен видеть. Вот таким я был учителем, который ничего не видит и не слышит и учителем, который всё видит и всё слышит. Вы ду-

маете, что учителя не знают о ваших планах! Нет, мы тоже когда-то были студентами. Как только студент устаёт на лекциях, он начинает задавать вопросы. Не знаю, чей урок был до меня, но желания слушать у них совсем не было. Меня слушали 4-5человек. Хорошо запомни! Ты можешь прочитать эту же лекцию в книжках. Возможно, ты найдешь книги, которые будут намного лучше моих лекций. Однако меня, то есть такого учителя как я, ты не найдёшь. Когда мы рассказываем про свою жизнь и про семейно-бытовые проблемы, наша единственная цель показать вам верный путь, дать вам направление. Может в будущем, помимо прочтения различных книг, наш опыт тоже поможет вам найти необходимый путь.

– Помимо вашей заботы и любви к студентам, у вас была огромная вера в них…

– Я верил. Талантливых студентов я хотел видеть на вершине славы. Я сержусь, когда вижу на должностях необразованных людей. Я говорил своим студентам, что есть государство и власть, а на управленческих должностях должны работать умные, знающие свое дело люди. Необходимо, чтобы в Министерстве образования сидели учёные люди с высшим образованием. Фирудин, Халид идите на место министра, руководите центром научного просвещения. Во время подготовки к моему юбилею, я говорил, что юбилейное мероприятие и вечер памяти хорошая идея. Но все проходит. А созданные произведения остаются. Я сказал Фирудину, самый хороший подарок, который ты мне сделал – это твоя книга. Я верил Мирзе Теймуру, он один из самых усердных и мужественных сыновей Азербайджана. Этот чело-

век вернул нации Нариман Нариманова. Все мы перед ним в долгу. Я торопил его написать научный труд.

– Как Джавид в свое время помог вам выбрать тему, так и вы помогали своим воспитанникам?

– Это правда. Я несколько раз помогал в выборе темы для диссертации своим студентам. Однажды Шамиль Гурбанов мне сказал: «Учитель, ради Бога возьмите эту тему назад. До меня никто не писал на эту тему, не знаю, есть ли необходимый материал». Я сказал: «У меня такая же история была с докторской диссертацией. Ты пока поработай над ней, если раскаешься в выборе, то можешь на меня обидеться. Пиши все, что найдешь». В то время было много писателей, писавших на русском языке. Немало было и тех, кто хотел распространять азербайджанскую литературу, культуру, фольклор. «Ты хорошо поработал в редакции»- сказал я ему, - «но твоё место в аудитории. Вернись в университет».

– Ваше отношение к себе как к писателю...

– Писать, что-то создавать – очень большая радость и счастье. Писательство – трудное дело. Многие люди смотрят на это с точки зрения славы и не видят сторону тяжелого труда, который присущ каждому писателю. Писатель отдает свою жизнь по частям своему произведению, судьбу отдает взамен этому делу. Не зря сказал Толстой, что труд писателя – это рабский труд. Но вместе с тем, быть писателем – большая честь. Нет предела радости, когда завоевываешь любовь народа. Я раньше ходил в Союз писателей только ради Самеда Вургуна и Мехти Гусейна.

– Вы говорили, что не достигли успеха в поэзии, а как вы прошли сквозь испытания в драматургии?

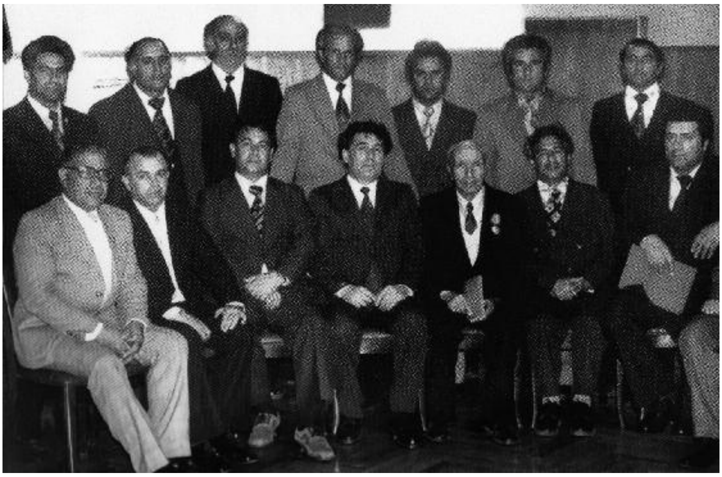

Mir Cəlal ADU-nun filologiya fakültəsinin müəllimləri ilə. 1978-ci il.

– Я написал пьесу. Джафар Джаббарлы к тому времени уже умер, а Гусейна Джавида и других талантливых литераторов в 1937 году посадили в тюрьму. В Баку было много театров. Каждый ждал новую пьесу. Я был одним из молодых и обнадеживающих авторов. Меня стали уговаривать написать пьесу. Написал. Война только началась. Пульс времени был в моих руках. Пьесу быстро инсценировали. Я пошел с семьей в театр и сел в ложе для авторов. На самом интересном месте, где мать говорит сыну: «Иди сынок, не бойся! Даже, если ты умрешь, я не буду переживать. Только ты убей Гитлера. Защити Родину!» В это время, кто-то выругался. Я разочаровался. Встал в середине представления и ушел вместе с семьей. Затем у руководителя театра попросил убрать произведение из репертуара. Можно любить свою Родину, можно умереть во имя Родины. Но ни одна мать не пожелает, чтобы ее

сын умер на войне. Любая мать, бросив сына в объятия войны, пожелает, чтобы ее сын пришел целым и невредимым.

– Как повлияли с психологической точки зрения на ваши произведения события, которые с вами происходили?

– Однажды я шел с друзьями по Коммунистической улице. Когда мы подошли к Академии, со стороны азербайджанской типографии выехал трамвай. Поравнявшись с ним, мы вдруг увидели, что один ребенок остался под трамваем. Наши нервы натянулись до предела. Все это произошло неожиданно, толпа вмиг замерла. Все закрыли глаза. Разве может сердце выдержать такой ужас? Потом мы увидели, что ребенок вышел с задней стороны трамвая и ни на кого не обращая внимания убежал. В наших глазах застыли слезы. Все воскликнули: «Слава Богу!». Все обрадовались. Будто гимн солидарности прозвучал от сердца к сердцу.

– Были случаи, когда ваши персонажи пересекались с читателями?

– В тяжелые годы войны один старый мужчина, приехавший из деревни, подошел ко мне и сказал: «Ты хорошо знаешь моего сына. Умоляю расскажи где теперь мой сын и что он делает». Я стал клясться, что не знаю его сына. Тогда старик из-за пазухи вытащил потрепанную от чтения газету: «Смотри, здесь ты написал про него». Я понял, в чем дело и поспешил утешить старика. На самом деле в данной газете была моя статья о фронтовой жизни. Описываемый там молодой боец был сыном этого старика.

– Как вы вспоминаете дни, которые провели в Кедабеке?

– После окончания Педагогического Техникума в Гяндже в 28-30 годах я работал вместе с Мирзой Теймуром в деревнях Кедабека Сёюдлю и Арыхдам. Его два сына потом преподавали в нашем Университете. Горные люди бывают верными и честными. Народ Кедабека был мужественным. Я видел много уважаемых и достойных людей. Никогда не забуду тех мест и людей Кедабека. Описывая лес, горы, реки, родники я представляю пейзажи Кедабека. Описываемые мною пейзажи можете найти в Кедабеке. Когда я работал там учителем, то отправлял написанные мною рассказы в газеты и журналы города Баку. Но ответа не было. Затем меня взяли в отдел писем газеты «Коммунист». Я доставал письма из архива, печатал на машинке и представлял их руководителю отдела и редактору. Им очень понравились рассказы и они назвали мою работу плодотворной. Они не знали, что эти рассказы были несколько лет назад отправлены в редакцию.

– Говорят, что Хемингуэй был одним из ваших любимых писателей.

– Молодость Хемингуэя прошла в Париже. Он там прожил очень бурную жизнь. Он любил Париж, а Париж любил его. Хемингуэй говорил, что Париж это праздник. Те, кто видел Париж, кто ходил по берегу Сены, тот не забудет это всю свою жизнь. Куда бы вы ни поехали, где бы вы не были, эта божественная память всегда будет в вашем сердце.

– У вас квартира с видом на море, для своих студентов вы пожелали бы такую же удобную квартиру?

Sağdan-sola: *Arif Paşayev, Elmira xanım, Ədibə xanım, Aytəkin xanım, Aybəniz xanım. Gəncədə yubiley tədbirləri zamanı. Aprel, 2008-ci il.*

– Знаете ли вы, после того, как я получил квартиру с видом на море, я увидел много недоброжелателей и очень нервничал. Правильно, что и для писателя, и для ученого нужна удобная квартира. Но свои самые хорошие произведения я написал в маленькой квартире в Ичеришехере. Когда я писал произведение «Манифест молодого человека», у меня была однокомнатная квартира, а дети были очень маленькими. Там не было условий для творчества. Ночами я сидел на кухне и писал. Моя супруга стирала белье и вешала прямо на кухне. На меня с белья капала вода. Затем мне дали просторную квартиру со всеми условиями на Азнефти. Но такого произведения как «Манифест молодого человека» я уже не смог больше написать. То есть место, где ты пишешь, не влияет на написание произведения.

– Вы были хорошим главой семьи. Что для вас значит семья?

– Семья для меня это музыка двух сердца. Эти сердца должны звучать одновременно, иначе нечего говорить о настоящем счастье.

– Как вы избежали смерти?

– (В шутку) Один раз у меня спросили, почему меня давно не видно в тех краях. Я ответил, что в этом есть секрет, сейчас я вам его раскрою. В последнее время Ангел смерти что-то пристрастился к Союзу Писателей. И зачем же мне там появляться? Мне пока жить не надоело.

– Есть ли у вас своеобразная философия про смерть?

– Смерть это истина. У меня нет собственной философии по этому поводу, но есть шутки… Друг, в такую погоду вообще умирать нельзя… Давай за-

Arif Paşayev, Rəna xanım, Ədibə xanım, Nəzrin xanım və başqaları. Gəncədə yubiley tədbirləri zamanı. Aprel, 2008-ci il.

Mir Cəlalın 100 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli yığıncaq. Gəncə, aprel, 2008-ci il.

платим Ангелу смерти и пусть идёт от нас подальше... Пока живой, что думать о смерти дружище, однажды мы умрем и зачем же из-за этого хныкать?

– Первый удар по вашему здоровью...

– В 1954 году в Москве мы все собрались на второй съезд Союза Писателей ССР. Утром в гостинице мы умылись и начали готовиться к завтраку. Вдруг Сабит Рахман посмотрел на меня и сказал, что у меня искривился рот. Сабит был большой шутник и я подумал, что он и на этот раз шутит. Посмотрев в зеркало, я увидел, что на самом деле рот искривился до уха. Быстро вызвали «скорую помощь», давление поднялось до 180. Со мной такое приключилось впервые. Самед Вургун предложил поместить меня в Кремлёвскую больницу на лечение. Я сказал: «ай Самед мне не нужна Кремлёвская больница. Отправь меня на поезде в Баку». В тот же

Soldan-sağa: Arif Paşayev, Ədibə xanım, Nərgiz xanım, Altay Sadıqzadə. Gəncədə yubiley tədbirləri zamanı.

вечер меня отправили в Баку. Приехав домой я позвал знакомого лекаря из одной бакинской деревни. Он осмотрел меня и сказал, чтобы я ел целый месяц гатыг (простоквашу) с маленьким кусочком хлеба и больше ничего. Каждые 2-3 дня из деревни присылали гатыг и я начал есть 3-4 раза в день гатыг, рот исправился и давление пришло в норму. После этого в течение 20 лет давление у меня не повышалось.

– Ваши советы молодым писателям.

– Нужно писать либо так, чтобы твое творение тебя вдохновляло, либо писать о том , кто бы тебя вдохновлял. Пишите обо всем, что видите – о плохом или о хорошем. Даже если сегодня у вас не будет в этом потребности, все равно пишите. Может, ваши записи не будут содержать художественную ценность, но не забывайте, что в них будет воплощено настроение данного времени. Через 5-10 лет ваше

перо станет опытнее, и вы сможете с легкостью откорректировать свои «сырые» записи. Ваши нынешние записи будут помогать вам всю жизнь. Когда вы захотите написать рассказ, повесть, роман, создать характер, набросок портрета какого-нибудь персонажа, ваши прежнии записи выручат вас, придут вам на помощь. Как муравьи и пчелы собирайте в весенний период урожай, чтобы зимой вам было чем питаться. Не будьте стрекозой. Главная задача – писать. Вы пишите. Издавать – это дело будущего и это время еще придет. Если вы не будете писать, то когда придет время издавать, вы вдруг увидите, что у вас под рукой ничего нет.

– Каковы Ваши мысли насчет Советского государства?

– Никому больше такого не говорите! Один раз я поделился с Фирудином своей точкой зрения по поводу памятника Кирова. Я сказал, что этот памятник сможет разрушить только сам народ и на его месте воздвигнуть величественный памятник народа, который разрушил его. В 1976-ом году я встретился с Хафизом, вернувшегося из Америки. Я хотел узнать о его мнениях и впечатлениях наедине. Сначала я спокойно его слушал, затем задал определенные вопросы и в результате я сказал ему, что всё представлял себе именно так. Пожелал ему быть осторожным в разговорах и не говорить откровенно с незнакомыми людьми. Поколению, пережившему репрессии Сталина – Багирова, сложно освободиться от страха прежнего режима. С тех пор, как мы начинали соображать, нас учили ругать капитализм. Однако, мы видим на какие высоты поднял капитализм Францию, насколько возвысил их культуру. На

вопросы молодых людей, касающихся ухудшения экономического положения Советского союза в 70-ые годы, пошатнувшегося идеологического фундамента, я отвечал : «Мы этого не говорили» и думал «Что будет, в конце концов, с этой страной?».

Ответы на эти вопросы стали нам ясны после смерти нашего учителя…

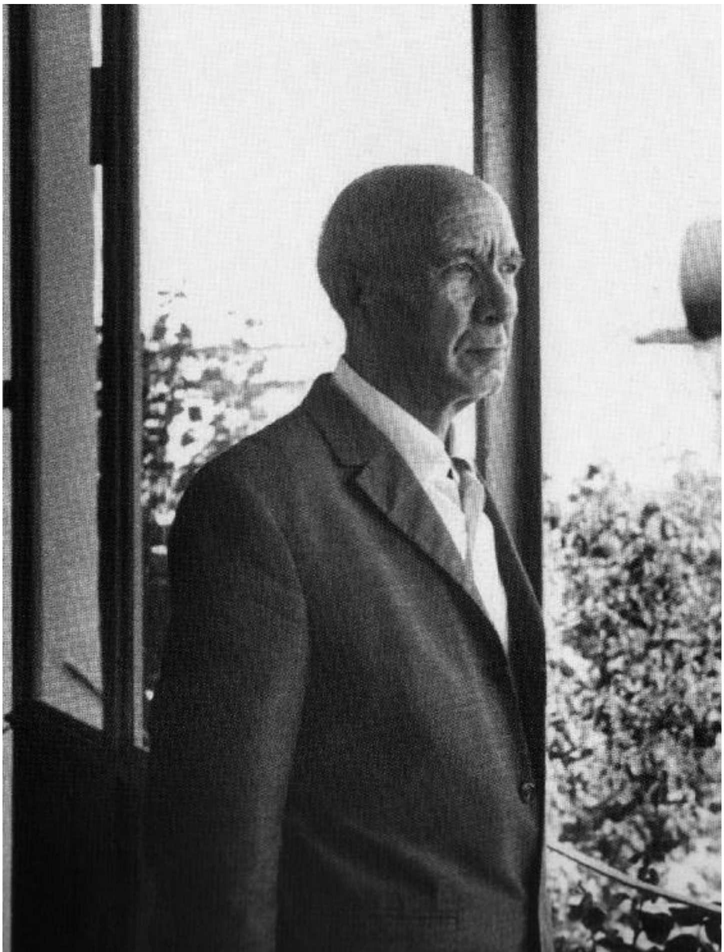

Мысли, сказанные о Мир Джалале:

«Мир Джалал великий мастер слова. Его произведения очень лаконичны и поучительны. Рассказы, насыщенные простотой, пленительной искренностью, достойны самой высокой оценки».

Мамед Ариф

«Он всегда брал пример с Физули, Мирзы Джалила, Сабира и писал коротко и содержательно. Своим исследовательским рассказом, в котором были обобщены тонкости поэзии Физули, литератор проявил себя знатоком поэта с огромным сердцем».

Фирудин Гусейнов

«Мир Джалал является разносторонним писателем с богатым интеллектом».

Аббас Заманов

«В творчестве Мир Джалала действует принцип поучения, воспитания, а также борьбы с невежливостью. Секрет его частого обращения к сатире и юмору заключается именно в этом».

Мамед Джафар

«Мир Джалал на самом деле был человеком с пророческой натурой. Доброжелательство было в его крови».

Нариман Гасанзаде

«Несомненно, у Мир Джалала была способность писать очень увлекательные рассказы. Эта способ-

ность, проявлявшаяся по-разному, была связана с развитием какой-либо традицией. Это одна из сильнейших сторон его творчества».

И.Сатс

«Мир Джалал мастер, творец. Кажется, что каждое слово в его романах отражает его автобиографию, живое и искреннее волнение сразу передается читателю».

Жак Рикачев

«В полученном письме с фронта один из бойцов пишет, что после прочтения рассказа Мир Джалала «Рана Родины», он еще мстительнее и беспощаднее сражался против врага».

Самед Вургун

Мир Джалал любит создавать сцены ожидания. Эта черта, проскальзывающаяся в рассказах, наиболее часто можно встретить в его романах и повестях».

Джафар Хандан

«В его писательском пере часто можно встретить черты Д. Мамедкулизаде, А. Хагвердиева. Однако, несмотря на это у Мир Джалала юмор и сатира, присущие только ему».

Мамед Ариф

«Слог, стиль написания Мир Джалалом Пашаевым научных произведений отличается от слога и стиля его сотоварищей. В его произведениях отсутствуют язык публицистики, научные термины. Мир

Джалал свои научные произведения писал лаконичным и понятным языком, в то же время он мог отразить глубокие и текучие научные суждения. Язык его произведений – незаменимое пособие».

Панах Халилов

«Произведение «Манифест молодого человека» объединяет все прекрасные качества творчества Мир Джалала. Я бы даже сказал, что это произведение является самым выдающимся образцом прозы».

Бахтияр Вахабзаде

Ədəbiyyat siyahısı

1. Hüseynov Ə. Mir Cəlalın bədii nəsri (məqalələr toplusu). Bakı - 2011
2. Mütəllimov T. Mir Cəlal. Azərbaycanda ədəbi məktəblər (1905-1917) Bakı - 2004
3. İsmayılov Y. Mir Cəlal. Seçilmiş əsərləri.Bakı-2005
4. Nağıyeva N.P. Mir Cəlal Biblioqrafiya. Bakı-2006
5. Eminova S. Mir Cəlal-100:Metodik tövsiyələr. Bakı-2007
6. İsmayılov Y. Mir Cəlalın yaradıcılığı. Bakı-1975.
7. Hüseynov Ə. Mir Cəlal. Bakı-1991.
8. Zamanov A. Əməl dostları. B-1979.
9. Vahabzadə B. Sadəlikdə böyüklük. Bakı-1978
10. Hacıyev A. Yazıçı şəxsiyyəti və bədii qanunauyğunluq. Bakı-1986.
11. Əsədova İ. Mədəniyyət qəzeti. 2010.23 aprel
12. İsmayılov. N.İ. Yeni biblioqrafik məlumat kitabı (M.Cəlal: Biblioqrafik məlumat kıtabı haqqında) // Azərbaycan qəz. 2007.3 fevral

Əsərləri:

1. Seçilmiş əsərləri. Bakı-2005.
2. Seçilmiş əsərləri. 4-cilddə. Bakı-1987.
3. Seçilmiş əsərləri. 4-cilddə. Bakı-1968.
4. Bir gəncin manifesti: Roman. Bakı-1980.
5. Dirilən adam: Roman və hekayələr. Bakı-1978.
6. İnsanlıq fəlsəfəsi: hekayələr. Bakı-1961.
7. Yaşıdlar: Roman və hekayələr. Bakı-1984.
8.Ləyaqət: Hekayələr və povest. Bakı-1984.